

ГОРНА ДЕРЖАВНОСТІ

**ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА
ДЛЯ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ
ІСТОРІЮ РЕМЕСЕЛ**

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

ГОРНА ДЕРЖАВНОСТІ

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ДЛЯ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ ІСТОРІЮ РЕМЕСЕЛ

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Горна державності.

Громадянська освіта для молоді через історію ремесел.

Методичний посібник

Автори: Олена Грабовська, Наталія Костишин

Рецензенти:

Марія Ясеновська, президентка ХОФ «Громадська Альтернатива», тренерка Ради Європи

Світлана Овчаренко, членкиня експертної комісії з антидискримінаційної експертизи підручників, тренерка програми «Демократична школа»

Ольга Луковська, доктор мистецтвознавства, професор Української академії друкарства

Керівник проекту: Уляна Джигринюк

Виконавці проекту:

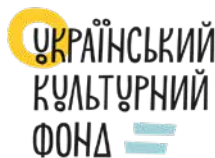
Громадська організація «Не святі горшки ліплять»

Регіональний благодійний фонд «Резонанс»

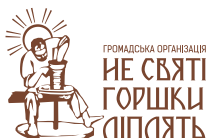
Червоноградський місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги

Горна державності. Громадянська освіта для молоді через історію ремесел. Методичний посібник / О. Грабовська, Н. Костишин. Тернопіль: ____, 2021. 64 с.

За підтримки:

Організатори:

RESONANCE

У посібнику представлено теоретичний матеріал та методичні розробки для підготовки до навчальних модулів за тематиками громадянської освіти для молоді через вивчення історії та культури.

Для молодіжних працівників культурних операторів, педагогів, тренерів неформальної освіти та усіх, хто працює у сфері громадянської освіти для молоді.

Видання підготовлено за підтримки Українського культурного фонду. Позиція Українського культурного фонду може не збігатись з думкою авторів.

Український культурний фонд — державна установа, створена у 2017 р. як нова модель надання на конкурсних засадах державної підтримки та промоції ініціатив у сфері культури та креативних індустрій. Діяльність Фонду, відповідно до чинного законодавства, є невід'ємною частиною політики і визначених пріоритетів діяльності Міністерства культури та інформаційної політики України.

сайт: <https://ucf.in.ua/>

facebook: <https://www.facebook.com/ucf.ua>

ДЛЯ ІЛЮСТРАЦІЙ
МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА
ВИКОРИСТАНО СВІТЛИНИ
З ПРОЕКТУ «ГОРНА ДЕРЖАВНОСТІ»

Підписано до друку 20.08.2021 р.

Папір крейдований 150 г/м2. Гарнітура Lato

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 10,13

Наклад 100 прим.

Виготовлення ФОП Шабала Ю.Є.

46000, м. Тернопіль, вул. Грушевського, 23

© Громадська організація «Не святі горшки ліплять», 2021

© Регіональний благодійний фонд «Резонанс», 2021

© Червоноградський місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги, 2021

CONTENTS

Передмова	4
Громадянська освіта в дії	5
Про проект	6
Структура посібника	7
Розділ 1. ЗМІСТ ТА МЕТОДОЛОГІЯ НАВЧАЛЬНОГО КОМПОНЕНТУ ПРОЕКТУ	9
Неформальна освіта	10
Навчання через досвід	11
Громадянська освіта та освіта у сфері прав людини	13
Молодіжні громадянські проекти	16
Рекомендації для реалізації молодіжних громадянських проектів через дослідження історії та культури	20
Розділ 2. ТЕОРІЯ ДО ТЕМ	22
Держава	24
Громадянство	26
Права людини	28
Магдебурзьке право і ремісничі цехи	32
Козацтво і конституціоналізм	34
Вступ до адвокатури	36
Протестні рухи в Україні наприкінці ХХ — на початку ХХІ століть	39
Розділ 3. НАВЧАЛЬНІ МОДУЛІ	43
Вступ. Знайомство. Основи успішної комунікації	44
Робота з відео- та фотоматеріалами. Візуальний контент в мережі	47
Вступ до державності. Основні поняття	51
Становлення держави, її функції у розрізі дотримання прав людини	54
Права людини	56
Конституція і конституціоналізм	58
Становлення інституту самоврядування Магдебурзьке право	60
Протестні рухи в Україні кінця ХХ — початку ХХІ століття	62
Адвокат	64
Ефективна комунікація. Підготовка до досліджень та локальних презентацій	66
ДОДАТКИ	69

Підготовка молодих людей до дорослого життя, у тому числі, до активного громадянства, є предметом тривалого інтересу педагогів, громадських активістів та молодіжних працівників. Сьогодні в Україні цей інтерес більш влучно описується як занепокоєння неготовністю суспільства протидіяти дезінформації, нерозумінням базових засад демократичного врядування, прав і свобод людини, ролі місцевих громад та важливості голосу кожного виборця у формуванні інститутів влади, браком критичного мислення та відсутністю культури ефективного і відповідального громадянства.

Демократію підтримують громадяни, які мають необхідні знання, навички та поділяють демократичні цінності. За відсутності усвідомленої громадянської позиції кожної людини, важко говорити про вільне та відкрите суспільство загалом. Тому важливо, щоб громадянська освіта охоплювала усі верстви суспільства та найширше коло представників органів влади і місцевого самоврядування.

Держава, у якій хочеться жити, — це держава

- де поважаються права людини
- де визнається безумовна цінність людини та її людської гідності
- де дотримується принцип верховенства права
- де відповідальні особи належним чином виконують свої обов'язки
- де спільне благо є турботою кожного

Створення такої держави є реалістичним завданням, але воно вимагає консолідації зусиль та кропіткої роботи. Саме на це і був спрямований наш проект.

Команда виконавців проекту

Формування громадянської позиції завжди було першочерговим завданням будь-якої держави. Поняття «державність» та «громадянськість» пов'язані між собою. Особливо актуальним є це питання для України. Нашій державності 30 років, але, на жаль, за довгі роки поневолення України громадянська позиція не набула належного розвитку. І це яскраво проявили події сучасної російсько-української війни. Частина з тих, хто має паспорт громадянина залишаються просто населенням України, бо їхніми цінностями є споживання і задоволення власних потреб.

«Ніколи не сумнівайтесь, що маленька група розумних відданих громадян може змінити світ. в дійсності саме це і відбувається» — це слова американської антропологині Маргарет Мід. Проект «Горна державності. Громадянська освіта для молоді через історію ремесел» зібрав і об'єднав команди старшокласників з п'яти областей України. Організатори та тренери проекту змогли поєднати історію ремесел та сучасність. Активне життя кожного в громаді є запорукою безпеки та комфорту. є основою повноцінного життя, а не просто існування. і це було актуальним для ремісників 300-400 років тому, і залишається актуальним сьогодні.

Проект є прикладом неформальної моделі громадянської освіти. Завдання, які виконували учасники команд сформували у них розуміння відповідального ставлення до свого майбутнього. Громадянськість передбачає знання та дії. Окремі заняття були присвячені правам та обов'язкам, тому як влаштована та як діє держава, яким може бути вплив громадян на органи влади. Світовий досвід показує, що рівень активності громадян пов'язаний з рівнем життя. Вищий рівень життя саме там, де громадяни активні, де вони відстоюють свої права та змінюють простір, в якому живуть.

Найголовніший та найважливіший результат участі у проекті — це формування навичок ефективної комунікації. Учасники планували та здійснювали адвокаційну кампанію, в ході якої відчули свою приналежність до громади міста. Навчилися розуміти суспільні проблеми, співпрацювати, шукати однодумців, захищати інтереси громади, конструктивно та правомірно впливати на органи місцевого самоврядування, презентувати свою думку, переконувати. Цікаво було почути про проблеми та спроби їх вирішення іншими командами, що брали участь у проекті.

Знайомство та спілкування з майстром гончарної справи Андрієм Панаріним дозволило заглибитися в історію гончарства, історію свого міста і свого краю. Учні усвідомили, що діяльність ремісників та цехова організація в минулому були основою становлення активного громадянства.

Цінність проекту полягає в тому, що для багатьох учасників це перший досвід громадянської активності, громадянської участі. Ця участь вимагає часу, енергії, вміння не тільки говорити, а і слухати інших. Треба бути готовим до того, що не завжди можна досягти тих результатів, які накреслили. Але треба діяти, бо мета — це шлях, пройдений до неї.

Громадянська освіта в дії — це про те, як бути відповідальним, свідомим, активним, незалежним.

*Лариса Махаріна,
наставник команди «Нова хвиля»,
м. Балаклія, Харківська область*

Проект «Горна державності» був спрямований на формування громадянських компетенцій молоді через вивчення історії та сучасних практик гончарства в Україні. Основна ідея проекту полягала у тому, щоб показати, що навчати громадянству можна не лише на уроках і не лише за підручниками. Команда проекту виходила із засновку, що вивчення історії ремесл потенційно може стати потужним ноу-хау у громадянській освіті для молоді, за рахунок великої кількості прикладів того, як розвиток ремесл сприяв становленню державності та громадянства.

Під громадянськими компетенціями у цьому посібнику розуміються знання, навички, розуміння, ставлення та поведінку, які дають можливість здійснювати і захищати свої демократичні права та обов'язки в суспільстві, цінувати різноманітність і відігравати активну роль у демократичному житті з метою заохочення та захисту демократії і верховенства права — як це зазначено у Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини. Перелік з 20 компетенцій визначено на основі Рамкового документу «Компетентності для культури демократії» Ради Європи¹.

Проект спрямований на налагодження співпраці у малих місцевостях між школами та ремісниками у напрямку дослідження впливу ремісників на політичні процеси в історії України. Він пропонує, педагогам та тренерам, що працюють у сфері неформальної освіти для молоді, інструменти навчання громадянству через реалізацію молодіжних проектів, спрямованих дослідження історії ремесел, тим самим популяризувати ремесла та культурну спадщину малих місцевостей. Такий підхід дозволяє гнучко побудувати навчальний процес та адаптувати зміст навчання до потреб конкретної місцевості.

Опосередковано команда проекту прагнула популяризувати ремесла серед молоді, а також привернути увагу до правової захищеності працівників творчих професій в сучасній Україні на основі історичних паралелей.

Проект мав на меті сприяти інтеграції тематики історії ремесел у зміст громадянської освіти через практичне дослідження історії гончарства та промоцію традиційних народних ремесел у п'яти депресивних місцевостях України із залученням шкільної молоді та гончарів.

Для досягнення поставленої мети, команда виконавців ставила перед собою такі операційні цілі:

1. Продемонструвати можливості включення тематики історії ремесел у зміст громадянської освіти.
2. Налагодити співпрацю шкіл та майстрів народних ремесел у п'яти малих місцевостях України через реалізацію спільних заходів на місцевому рівні.
3. Ініціювати діалог щодо роботи з наративами культури та громадянства у середовищі митців, педагогів, громадських діячів, правників та широкої громадськості під час 2-денного фестивалю народних ремесел та громадянської освіти.
4. Забезпечити поширення друкованих продуктів проекту серед зацікавлених сторін.
5. Презентувати результати проекту серед зацікавлених сторін та широкої аудиторії.

В рамках проекту розроблено пілотну крос-секторну програму змішаного навчання, яка складається з 10 навчальних модулів, реалізовано 5 навчально-дослідницьких молодіжних проектів із залученням гончарів та проведено 5 локальних презентацій на території реалізації проекту, проведено фестиваль народних ремесел та громадянської освіти, а також підготовано цей методичний посібник та інформаційну брошуру за результатами досліджень шкільних команд.

1 <https://rm.coe.int/version-ukrainienne-240418/16807c886e>

Цей методичний посібник містить:

- детальні інструкції щодо того, як проводити змішане навчання для молодих людей на теми громадянства та становлення державності через призму історії розвитку ремесел за методиками неформальної освіти;
- готові до використання сценарії занять, рекомендовані цифрові інструменти та рекомендовані матеріали, часове планування та інші практичні елементи;
- базовий теоретичний матеріал, необхідний для проведення навчання;
- зразки роздаткових матеріалів, які використовувались під час навчання.

Сценарії онлайн-занять розроблені для молодих людей віком 14-16 років, однак ідеї та методи можуть бути використані при роботі з іншими віковими групами, а також в рамках шкільної програми. в основі сценаріїв лежать Рекомендації Ради Європейського Союзу щодо ключових компетенцій для навчання протягом життя². Теорія та сценарії, розроблені для посібника, мають на меті підтримати педагогів, тренерів та молодіжних працівників у проведенні навчань для молодих людей з метою посилити їхні громадянські компетенції та залучити до вивчення історії ремесел через призму становлення державності.

Посібник складається з чотирьох розділів.

У **першому** розділі дається загальний огляд підходів до навчання через досвід, особливості неформальної освіти, навчання правам людини та громадянству. Додатково у розділі детально розглядаються молодіжні дослідницькі проекти як один із інструментів навчання молоді.

Другий розділ містить теоретичний матеріал, який допоможе підготуватися до навчання правам людини та демократії через історію

ремесел, а також дасть загальне розуміння проблематики та підходів до формування контенту, які були використані у проекті.

Третій розділ містить сценарії занять, розроблені в рамках проекту та апробовані під час курсу дистанційного навчання для школярів з 5 регіонів України. Окремі сценарії містять напрацювання учасників проекту.

У **Додатках** пропонуються зразки допоміжних роздаткових та інформаційних матеріалів, які використовувалися під час навчального курсу.

Методичний посібник розроблено в рамках проекту «Горна державності. Громадянська освіта для молоді через історію ремесел», який був реалізований протягом 2020-2021 років трьома організаціями-партнерами: громадською організацією «Не святі горшки ліплять» з Тернополя, Червоноградським місцевим центром з надання вторинної безоплатної правової допомоги та Регіональним благодійним фондом «Резонанс» зі Львова. Проект здійснювався за підтримки Українського культурного фонду.

Посібник є відкритим освітнім ресурсом та розповсюджується на основі ліцензії Creative Common Licence, що означає, що будь-яка організація чи особа мають вільний доступ до ресурсу та можуть вільно використовувати його для своєї роботи за умови зазначення партнерів проекту та факту підтримки Українським культурним фондом.

² Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance.) ST/9009/2018/INIT OJ C 189, 4.6.2018, p. 1-13. Доступно за посиланням: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.189.01.0001.01.ENG

Розділ 1

ЗМІСТ ТА МЕТОДОЛОГІЯ НАВЧАЛЬНОГО КОМПОНЕНТУ ПРОЕКТУ

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА

Навчальний компонент проекту був побудований на принципах неформальної освіти з використанням методики залученого навчання через технологію молодіжних дослідницьких проектів у сфері громадянської освіти. Змістовний компонент складався з тем, пов'язаних із дослідженням громадянства, державності, демократії та прав людини на прикладах з історії ремесел.

За визначенням Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти в галузі прав **людини**³, «термін «неформальна освіта» означає будь-яку заплановану програму освіти, спрямовану на покращення цілого ряду навичок і компетентностей за межами формального освітнього середовища». Усі інструменти та методи, використані у проекті «Горна державності. Громадянська освіта молоді через історію ремесел», базуються на підходах неформальної освіти як організованої діяльності, яка відбувається поза межами формальної освіти і має конкретні навчальні цілі. У даному проекті ми прагнули, щоб молодь навчилася працювати разом, самостійно обирала теми для роботи, опанувала базові навички з проведення досліджень, інтерв'ювання, фотографування та написання текстів, на практиці ознайомила з історією ремесел і провела паралелі з історією, сучасним станом дотримання прав людини та розвитком місцевих громад.

Навчальна програма проекту базувалася на принципах неформальної освіти, а саме:

- **Навчання на практиці:** дослідження, фотографування, написання текстів, спілкування з цікавими людьми, відвідування тематичних місць, творчі майстерні і інтерактивні вправи — це практична форма навчання, завдяки якій учасники творять власний досвід і вивчають певну тему.
- **Добровільність:** участь у програмі не є обов'язковою, кожен учасник

включився в роботу проекту добровільно і добровільно взяв на себе відповідальність за результат.

- **Відповідальність:** координатори та учасники проекту повністю відповідають за процес навчання і його результати, дотримання напрацьованих між собою правил і графіку діяльності.
- **Можливість випробувати себе у безпечному середовищі:** уся програма — це моделювання дослідницької діяльності в умовах, де координатори створюють безпечний фізичний та психологічний простір і допомагають у виконанні завдань і слідкують за цим.
- **Самооцінка і рефлексія:** учасники не отримують оцінок за результати своєї роботи, як це відбувається у школі. Натомість вони мають можливість дискутувати, отримати зворотній зв'язок та визначати власний результат навчання.

Не зважаючи на те, що продуктами проекту є матеріали досліджень з історії ремесел та їх презентація для широкої аудиторії, діяльність за проектом орієнтована на людей та на процес. Локальні презентації та фестиваль не мали вищого пріоритету, ніж атмосфера в групі, навчальні результати та включення учасників. Навчальний компонент проекту був спрямований на те, щоб учасники усвідомили, що вони включені до процесу підготовки окремих продуктів для широкого загалу. Це обумовлювало необхідність того, що сам по собі навчальний процес повинен був бути цікавим та захоплюючим для молодих людей.

³ Хартія Ради Європи «Освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини». Отримано 26 чер. 2021 р. з: <http://loippo.lviv.ua/files/2017/Zaxodu/Khartia.pdf>

НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ДОСВІД

Навчальний компонент проекту базувався на методології навчання, заснованій на попередньому досвіді, навчанні через дію та проектному підході.

В основу методології, що використовувалась під час роботи з навчальним компонентом проекту, було покладено дидактичну модель Девіда Колба — чотириступеневу емпіричну модель процесу навчання та засвоєння нової інформації (**Experiential Learning Model**).

Схематично модель Колба зображається у вигляді замкнутого кола і включає 4 етапи: **конкретний досвід — рефлексійне спостереження — абстрактна концептуалізація — активне експериментування та практичне використання, яке породжує новий досвід.**

Навчальний цикл Девіда Колба починається з **конкретного досвіду**. Це може бути як абсолютно новий досвід, так і переосмислений досвід, який мав місце у минулому. На цьому етапі тим, хто навчається, пропонується взяти участь у певній діяльності чи виконати практичне завдання, під час яких вони отримують новий досвід або актуалізують вже наявний.

Наступний етап — **рефлексія**, яка передбачає обдумування отриманого досвіду.

Це час аналізу досвіду, постановки запитань та обговорення його з іншими. Важливим елементом даного етапу є спілкування, оскільки воно дозволяє тим, хто навчається, виявити розбіжності між своїм розумінням отриманого досвіду чи реакціями на нього. у багатьох на цьому етапі формується мотивація до більш глибокого вивчення матеріалу, щоб зрозуміти, як застосувати набутий досвід за інших обставин.

Для цього на третьому етапі додається абстрактна концептуалізація або, іншими словами, **теоретичне узагальнення**. Це час для додаткової інформації, яку може надати експерт, або учасники самі можуть знайти її у додаткових матеріалах — тексти, ілюстрації, навчальні відео, діаграми тощо. Якщо на другому етапі центральне місце відводилось почуттям, отриманим через досвід, то третій передбачає використання теорій, понять, логіки та ідей для розуміння проблеми чи ситуацій. Ті, хто навчається, починають класифікувати поняття, шукати закономірності та формулювати висновки й узагальнення.

Четвертий етап передбачає тестування нових ідей, знань та вмінь на практиці. Навчання на цьому етапі приймає активну форму — **експериментування із модифікованою ситуацією**. Той, хто навчається, буде застосовувати практичний підхід і цікавитись тим, що насправді працює, а не лише спостерігати за тим, що відбувається. Учасники повертаються до виконання завдання для того, застосувати осмислений досвід на практиці. Вони можуть робити прогнози, аналізувати завдання та складати плани щодо застосування отриманих знань та набутих навичок у майбутньому. Відкриваючи можливість учасникам застосовувати свої знання на практиці та демонструючи як це стосується їхнього життя, ми гарантуємо, що інформація зберігатиметься в майбутньому. Водночас, цей повторний досвід стає першим етапом наступного навчального циклу.

Основною вимогою підходу до тих, хто навчає, є вимога відійти від позиції всезнаючого експерта, який несе повну відповідальність за процес та результат, і взяти на себе роль провідника, який допомагає, пояснює та підтримує тих, хто вчиться. Вчитель чи тренер вже не є єдиним та основним джерелом інформації для учасників. Його завдання більше пов'язані із фасилітацією навчальних сесій та модерацією. Основна ж увага спрямована на те, щоб ті, хто навчається, здійснювали «відкриття», базуючись на власному досвіді, наявній базі знань та рефлексії. Теоретичне узагальнення «відкриттів» та необхідна додаткова інформація з'являються лише на третьому етапі навчального циклу. Такий спосіб дає тим, хто навчається, можливість активно мислити, рефлексувати, експериментувати, формулювати та узагальнювати результати своєї діяльності, а також формувати вміння та навички. Характерною ознакою такого навчання є не лише накопичення та оцінка даних за певною темою, але й виявлення закономірностей, які виходять за рамки навчального матеріалу.

Використання саме такого підходу є особливо доцільним у програмах громадянської освіти для молоді, оскільки:

1. Навчання починається із досвіду учасників (їхніх знань, навичок, цінностей та громадянського життєвого досвіду). Це ключовий пункт навчальної моделі.
2. Додаткова інформація може надаватися експертами, а може — іншими учасниками. у такому випадку починає працювати підхід до навчання «рівний рівному», а спільне розуміння предмету обговорення та нові ідеї формуються колективно, що сприяє розвитку компетенцій ефективної комунікації та готовності допомагати іншим.
3. Ідея підходу полягає у тому, що усі навчають одне одного і всі навчаються одне у одного у процесі колективного

створення нового знання, на відміну від «експертної моделі», у якій лише вчитель передає учням нові знання.

4. Учасники відпрацьовують здобуті навички та тестують нові знання у безпечному просторі (фізичному та психологічному). Колективний процес створення нового знання базується на критичному аналізі власного досвіду, досвіду колег, а також на індивідуальному засвоєнні нових знань.
5. Люди найкраще засвоюють матеріал, коли використовують на практиці те, що вивчають. Модель Колба дає можливість учасникам практично відпрацьовувати нові навички у процесі навчання.

Для того, щоб полегшити учасникам процес формування компетентностей, ми дозволяли їм працювати «так, як вони хочуть». Завдання не обмежувались одним форматом, а включали різні способи передачі та пошуку інформації: відео, слухання, мовлення, фотографія, презентація, практичне заняття, лекція, анімація, вікторина. Реалії карантинних обмежень звузили вибір форм та методів навчання, тому курс будувався на принципах змішаного навчання, яке поєднує різні матеріали, різні інструменти і, насамперед, оф-лайн та он-лайн навчання. Учасники отримували практичний досвід, виконуючи завдання оф-лайн (іноді — групові, іноді — індивідуальні), а он-лайн заняття були присвячені рефлексії та наданню додаткової інформації. Наступне домашнє завдання, як правило, включало вправи на застосування отриманих знань та навичок, а також компонент нового практичного досвіду. Такий підхід якнайкраще відповідав вимогам формуючого оцінювання, оскільки передбачав спільну роботу, давав можливості для співпраці, верифікації отриманих знань та вмінь, надання і отримання зворотного зв'язку не лише від команди проекту, але й, насамперед, від самих учасників.

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ТА ОСВІТА У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Громадянська освіта — це набір практик та дій, спрямованих на підготовку молодих людей і дорослих до активної участі у демократичному житті через визнання та здійснення їх прав і обов'язків у суспільстві. Вона має на меті підготувати молодих людей та дорослих до активної участі у демократичному суспільстві і, відповідно, — посилення демократичної культури. Цілями громадянської освіти та освіти у сфері прав людини є заохочення і підтримка молодих людей у процесі їх становлення як активних, свідомих та відповідальних громадян, що включає знання прав людини та обов'язків громадянина, орієнтацію у суспільних та політичних подіях, турботу про благо інших людей, чітке вираження своїх поглядів та переконань, здатність впливати на оточуючий світ, активність у місцевій громаді, відповідальність за свої дії тощо.

Події останніх декількох років в Україні та світі демонструють потребу у формуванні культури демократії прав людини, яка включає:

- укріплення поваги до прав людини та основних свобод;
- формування почуття поваги до себе та інших, а також цінності людської гідності;
- формування ставлень та поведінки, які забезпечують повагу до прав інших;
- розуміння цінності різноманіття;
- заохочення до активної громадянської позиції;
- просування демократії, розвитку, солідарності, а також миру та діалогу.

В основі контенту громадянської освіти лежать фундаментальні поняття прав людини, плюралістичної демократії та верховенства права. У змістовній площині в рамках громадянської освіти розглядаються теми прав людини та обов'язків влади та громадянина, питання автономії, участі, інклюзії та поваги до різноманіття. Громадянська

освіта має інструментальний характер у боротьбі з насильством, ксенофобією, расизмом, агресивним націоналізмом та нетолерантністю, і, водночас, сприяє укріпленню громадської згуртованості, соціальної справедливості та спільного блага.

Громадянська освіта у молодіжній роботі та у сучасній школі може мати місце у декількох вимірах, зокрема:

- лідерство та управління: принципи політики, внутрішня система прийняття рішень, розподіл влади, управління, обов'язків;
- шкільна культура або щоденне життя шкільної громади: групові дії, передача повноважень, клімат школи, неформальне лідерство, стосунки між етнічними групами;
- участь учнів у шкільних радах, шкільному самоврядуванні, учнівському парламенті, групах інтересів та тиску, волонтерських ініціативах, житті місцевої громади, учнівських ЗМІ;
- ставлення: взаємне навчання, медіація, відносини учень-учень, вчитель-вчитель, учень-батьки, вчитель-учні, директор-вчитель, зв'язок школи з місцевою громадою;
- заняття у класі: методи та роздаткові матеріали, оцінки і шкали, стилі навчання, дисципліна, атмосфера, розподіл ролей, робота у групі, неформальні та позаурочні заняття, результати підготовки.

Важливим компонентом громадянської освіти є освіта з прав людини. Хартія Ради Європи «Освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини»⁴

4 Хартія Ради Європи «Освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини». Отримано 26 чер. 2021 р. з: <http://loippo.lviv.ua/files/2017/Zaxodu/Khartia.pdf>

визначає освіту у сфері прав людини як освіту, навчання, підвищення рівня обізнаності, інформацію, методи та вправи, метою яких є, шляхом надання учням знань, навичок і розуміння розвитку їх ставлення та поведінки, **розширення можливостей учнів зробити свій внесок у створення та захист загальної культури прав людини в суспільстві**, задля сприяння і захисту прав та основних свобод людини. Ключовими поняттями освіти у сфері прав людини є: демократія, гідність, права, обов'язки, повага, толерантність, свобода, рівність, солідарність, різноманітність, громада.

Метою навчання правам людини є **посилення потенціалу**. Результатом є **соціальна зміна**. Навчання правам людини включає пояснення принципів та інструментів захисту прав людини, а також розвиток критичного мислення. У кінцевому результаті, навчання правам людини спонукає людей взяти під контроль своє життя та рішення, які впливають на їхнє життя.

Освіта у сфері прав людини використовується як засіб, щоб допомогти людям розвинути знання та навички і допомогти повністю реалізувати свої права. Посилення потенціалу як основна мета ефективного навчання правам людини включає декілька специфічних аспектів змісту, а саме – передачу інформації, розвиток навичок і осмислення та уточнення цінностей і переконань:

- **сформувати знання** про права людини, тобто інформувати про перелік прав і свобод, діючих декларацій, пактів і конвенцій, а також механізмів захисту прав людини;
- надати можливість **розвивати критичне розуміння** своєї життєвої ситуації, наприклад, сумнівів щодо доцільності бар'єрів і структур, які перешкоджають повному здійсненню їхніх прав і свобод;
- допомогти в процесі **осмислення цінностей**, наприклад таких, як справедливість і рівність;

- викликати **зміни у ставленні**, наприклад, сформувавши толерантне ставлення до різних груп, а також між ними;
- просувати **солідарну позицію**, наприклад, підтримуючи тих, хто виступає проти придушення демократії чи порушень прав людини;
- впливати на **зміни в поведінці**, ініціюючи дії, які відображають повагу людей один до одного.

І громадянська освіта, і освіта у сфері прав людини мають на меті формування у молодих людей ключових компетентностей. Компетентність – це щось більше, ніж просто знання та вміння. Вона охоплює здатність справлятися зі складними вимогами завдяки мобілізації та відповідним ставленням. У спрощеному вигляді складовими компетентності є **знання, вміння та ставлення**.

ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА КОМПЕТЕНТНОСТІ

У більш розширеному варіанті складовими компетенції є:

- знання (інформація про щось);
- процесуальні вміння (які спираються на знання про те, як щось робити);
- навички, отримані через досвід;
- пізнавальні здатності (обробка інформації, критичне мислення та критичний аналіз);

- ставлення та поведінка (усвідомлення того, як діємо, в якому контексті і для чого);
- прихильність, пристрасть, відкритість, мотивація.

Контент громадянської освіти і навчання правам людини, повинен охоплювати знання про:

- ключові поняття: гідність, свобода, рівність, демократія, солідарність, права, обов'язки, недискримінація;
- роль прав людини в житті людини та суспільства;
- чим відрізняються громадянські та політичні права від соціальних та економічних;
- релігійні, моральні та правові джерела, які легітимізують права людини;
- соціальні зміни та історичні події як причини визнання прав людини;
- інструменти та системи захисту;
- правозахисні організації.

Набір вмінь, на розвиток яких спрямовується громадянська освіта та освіта у сфері прав людини включає, зокрема:

- активне слухання і комунікацію, вміння дослуховуватись до різних точок зору з метою захисту своїх прав і прав інших людей;
- критичне мислення, пошук інформації та критичну оцінку фактів;
- усвідомлення власних стереотипів та упереджень;
- навички співпраці і вирішення конфліктів;
- вміння роботи у групах та навички їх організації;
- вміння працювати для просування і захисту прав людини на місцевому та глобальному рівнях.

Ставлення — це спосіб мислення або відчуття когось чи чогось. Воно включає можливі емоційні реакції на речі чи події і часто відображається у поведінці людини.

Ставлення людини значною мірою впливає на почуття, цінності, оцінку та мотивацію. у розрізі навчання громадянству та правам людини.

Перелік ставлень, над якими слід працювати, може включати:

- усвідомлення відповідальності за свої дії, прагнення до особистісного розвитку та суспільних змін;
- інтерес, відкритість до пізнання та усвідомлення цінності різноманіття;
- емпатія та солідарність з іншими, а також підтримка тих, чиї права людини є під загрозою;
- почуття людської гідності, усвідомлення власної цінності та цінності інших, незважаючи на соціальні, культурні, мовні чи релігійні відмінності;
- почуття справедливості, бажання працювати задля ідеалів свободи, рівності та поваги до різноманіття.

Питання управління конфліктами, поваги до різноманіття, розуміння прав та обов'язків громадян сьогодні мають першочергове значення для шкіл і молодіжних центрів. Саме тому, підхід до навчання у нашому проекті пов'язаний з розумінням освітнього процесу як процесу соціалізації у молодіжному середовищі, у громаді, а цілі навчання пов'язуються з особистісним та соціальним розвитком молодих людей.

Загалом усі навчальні цілі проекту зводились до трьох вимірів:

- формування **колективних** компетенцій (які передбачають співпрацю та спільну інтелектуальну роботу);
- формування **динамічних** компетенцій (тих, що дають можливість постійно адаптуватися й розвиватися професійно);
- розуміння **процесів**, що відбуваються в оточуючому світі, та формування активної громадянської позиції.

МОЛОДІЖНІ ГРОМАДЯНСЬКІ ПРОЕКТИ

«Справжньою основою демократичного громадянства є життя місцевої громади. Через співпрацю з місцевою громадою, сусідами, діти спонтанно і у природній спосіб отримують уроки громадянства», — писав американський педагог Ф. Паркер⁵. Метою навчання, за Паркером, є свобода, якої можна досягти лише за допомогою відповідного навчання. У кожному навчальному закладі повинні бути створені умови та впроваджені практики, які розвивають у молодих людей відчуття громадянства та розуміння демократичних процесів.

Громадянська освіта не може реалізовуватись через одну назавжди розроблену програму. Вона потребує постійного і своєчасного реагування на ті умови, в яких ми живемо і які постійно змінюються. Наш підхід базується на розуміння громадянської освіти як невід'ємної складової громадської дії, спрямованої на вирішення конкретної проблеми.

Навчання за такого підходу реалізується через надання можливостей отримати певні знання та навички, сформувані власну позицію в контексті чітко окресленої проблеми.

Однією з найбільш ефективних методик з точки зору формування громадянських компетенцій молодих людей є методика навчальних проектів. Сьогодні вона є чи не найбільш популярною у середовищі неформальної освіти та, подекуди, у школах, оскільки дозволяє раціонально поєднати теоретичні знання та їх практичне застосування для вирішення конкретних проблем через спільну діяльність молодих людей. Проект як метод добре вписується у контекст навчання, спрямованого на зміни.

⁵ Walter C. Parker, Citizenship Education in the United States: Regime Type, Foundational Issues, and Classroom Practice. Отримано 13 тра. 2021 з: <https://bit.ly/3iORcsX>

Важлива роль тут належить комунікації та співпраці, менше простору залишається для односторонньої передачі інформації. Більшій цінності набувають досвід та знання молодих людей, які вони активно використовують. Знання, цінності, ставлення та відповідальність формуються у співпраці, а не лише у рамках індивідуальних процесів. Проектна методика підвищує зацікавленість молодих людей до теми та посилює бажання навчатися, оскільки у проекті:

- використовується широкий арсенал дидактичних підходів (навчання через дію, незалежні знання, спільне навчання, виконання ролей, проблемне та евристичне навчання, дискусія, групове навчання тощо);
- мотивація учасників зростає під час виконання окремих завдань проекту; учасники отримують задоволення, коли бачать результати своєї роботи;
- учасники мають можливість навчатися на власному досвіді та досвіді інших.

Освітній проект з громадянської освіти — це цілісна діяльність, спрямована на реалізацію певних цілей, що ведуть до соціальних змін, і яка має чітко визначені часові рамки.

Залежно від визначеної проблеми навчальний проект з громадянської освіти може бути спрямований на представників різних груп, які беруть участь у навчальному процесі, не обов'язково у межах навчального закладу.

Вимоги проектної методики у сфері громадянської освіти:

1. Наявність значущої в дослідницькому та творчому плані проблеми, яка потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку для її вирішення.
2. Практична, теоретична, пізнавальна значущість очікуваних результатів.

3. Структурування діяльності відповідно до стадій проектування.
4. Використання дослідницьких методів.
5. Моделювання умов для виявлення учнями навчальної проблеми:
 - формулювання/ідентифікація проблеми;
 - дослідження;
 - пошук шляхів вирішення;
 - експертиза та апробація версій;
 - створення фінального продукту (чи його частин, варіантів);
 - захист фінального продукту;
 - корекція та впровадження.
6. Самостійний характер творчої активності учнів.

Основні переваги проектної методики:

1. Розвиває пізнавальні навички учнів.
2. Формує вміння самостійно конструювати свої знання.
3. Формує вміння орієнтуватися в інформаційному просторі.
4. Активно розвиває критичне мислення.
5. Спрямована на особистісний розвиток та самоосвіту.

Результати навчальних проектів часто є матеріальними. Це може бути відео-фільм, альбом, газета, посібник, інтернет-сайт, тематична сторінка у соціальних мережах тощо.

Методика молодіжних навчальних проектів передбачає певні етапи:

- вибір теми або проблеми. Тему може запропонувати вчитель чи тренери/наставники, або ж молоді люди можуть самостійно обрати тему, використавши технології мозкового штурму;
- планування проекту. Наставники та молоді люди узгоджують усі складові процесу виконання проекту (на який час він розрахований, які ресурси будуть використані, яким чином молоді люди працюватимуть — групою чи поодиночці);
- процес дослідження;
- аналіз результатів дослідження, формулювання висновків;
- презентація результатів роботи;
- оцінювання результатів та процесу.

**ТИПИ МОЛОДІЖНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ**

Дослідницькі — цілком підпорядковані логіці дослідження і мають структуру, наближену до справжнього наукового дослідження, або таку, що повністю відповідає йому (аргументація, актуальність теми, визначення проблеми, предмета та об'єкта дослідження, окреслення завдань, методів дослідження, джерел інформації, висування гіпотез, означення шляхів вирішення проблеми, обговорення отриманих результатів, їх оформлення).

Творчі — не мають детально опрацьованої структури діяльності учасників. Вона лише окреслена і розвивається відповідно до жанру та формату кінцевого продукту (спільна газета, твір, відеофільм, вистава, веб-сайт, тощо).

Пригодницькі та ігрові — не мають чіткої структури. Вони визначаються під час опрацювання учасниками проекту ролей, зумовлених характером та змістом проекту (історичні особи, вигадані герої, які імітують офіційні та ділові взаємини).

Інформаційні — спрямовані на збір інформації, мають чітку структуру (мета, актуальність, методи отримання та обробки інформації, оформлення результатів та їх презентація).

**АДВОКАЦІЙНІ КОМПОНЕНТИ
У НАВЧАЛЬНИХ ПРОЕКТАХ
ДЛЯ МОЛОДІ**

Як охарактеризувати проблеми.

Опис проблеми:

- Звідки нам відомо про існування проблеми?
- Як проявляється окреслена нами проблема?

- Чи зіштовхувались ми з проблемою особисто і коли?
- Як часто це відбувається?
- Кого стосується ця проблема? (люди, організації, їх кількість)
- На якій території проявляється проблема?
- Яким є масштаб проблеми? (показники, числа).

Аналіз проблеми:

- Причини проблеми — хто і що сприяє існуванню проблеми?
- Чи до цього часу були спроби вирішення проблеми? з яким результатом?
- Якими можуть бути наслідки, якщо проблему не буде вирішено?

Висновки аналізу проблеми:

- Які причини існування проблеми (одну або декілька) можна ліквідувати через нашу діяльність?
- Хто і як може допомогти у вирішенні проблеми?
- Хто і як може перешкоджати вирішенню проблеми?

Слід розуміти, що навчальний проект є лише однією із форм діяльності у системі дій, спрямованих на вирішення проблеми.

Слід розрізняти дидактичні цілі та цілі освітнього проекту. Дидактичні цілі формуються з точки зору знань, вмінь, навичок та ставлень, які зможуть отримати учасники проекту, формування їхньої позиції щодо проблем, навчальної програми. Цілі ж проекту спрямовані на позитивні зміни ситуації, що викликала проблему, та на цільову аудиторію проекту. Цільова аудиторія проекту може бути ширшою, ніж цільова аудиторія навчальної програми, а сам проект може передбачати проведення серії навчальних чи просвітницьких заходів для різних цільових груп.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ

Для оцінки роботи молодих людей можна використовувати такі критерії:

Завершеність

Чи містить кожен розділ зібраних матеріалів достатню кількість інформації, необхідно для вирішення проблеми?

Чи не подані зайві матеріали?

Зрозумілість

Чи розміщені матеріали логічно?

Чи написані вони зрозуміло, без суттєвих граматичних та орфографічних помилок?

Чи форма представлення найважливіших матеріалів та аргументів забезпечує розуміння їхнього змісту?

Інформативність

Чи достовірно і перевіреною є інформація?

Чи охоплює інформація головні факти й найважливіші поняття?

Чи важлива зібрана інформація для розуміння проблеми?

Доказовість

Чи доповнюються основні тези кожного розділу документами чи іншими доказами?

Чи використовувались надійні, вірогідні та різноманітні джерела інформації?

Чи проводилась перевірка достовірності джерел інформації?

Чи наводяться приклади та продумані аргументи для підтвердження певної позиції?

Чи використовувались найвідповідніші джерела інформації?

Наочність

Чи відображають наочні матеріали специфіку теми?

Наскільки інформативними є представлені наочні матеріали? Чи є у кожного матеріалу назва або підпис?

Чи пов'язані логічно наочні матеріали зі змістом проекту / дослідження?

Чи допомагають наочні матеріали зрозуміти зміст конкретного розділу?

Законність

Чи не суперечить пропоноване рішення принципам та цінностям прав людини, Конституції та законам України?

Чи не міститься у текстах плагіат?

У проекті «Горна державності» ми обрали методику молодіжних проектів як таку, яка якнайкраще відтворює фази навчального циклу Д. Колба та відповідає принципам неформальної освіти.

Після першої частини навчального курсу, яка складалась із 10 занять змішаного формату, учасники готували та реалізовували дослідницькі міні-проекти, пов'язані з вивченням історії ремесел та громадянських практик у своїх місцевостях. За результатами досліджень було підготовано інформаційну брошуру, яка є додатком до цього методичного посібника, а також проведено 5 локальних презентацій в громадах, де проводились дослідження.

Підсумкова презентація напрацювань молодіжних команд відбулась під час першого всеукраїнського фестивалю громадянської освіти та народних ремесел, який проходив у Червонограді та об'єднав митців, педагогів, громадських діячів, правників та широко громадськість.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНИХ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРОЕКТІВ ЧЕРЕЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ

1. Практична частина навчання є обов'язковим компонентом навчального курсу. В ідеалі он-лайн чи оф-лайн навчання повинно починатись з досвіду чи відтворення ситуації з реального життя. В оф-лайн форматі навчання нерідко починається з групових вправ, де учасники можуть використати попередній досвід для виконання завдання. Для он-лайн формату включення досвіду можна провести через симуляцію ситуації з реального життя, питання, спрямовані на відтворення попереднього досвіду, або через домашнє завдання (групове або індивідуальне), що передує он-лайн зустрічі. Важливо зберігати почерговість фаз навчання: досвід — рефлексія — концептуалізація — експериментування.

2. Етап рефлексії є настільки ж важливим, як і всі інші етапи циклу Колба. Це час відповідей на питання та інтенсивного обговорення. Класична схема рефлексії включає відповіді на такі питання:

- як ви почуваєтесь? (зняття емоційного навантаження)
- що відбулося? (опис фактів, аналіз ситуації)
- що вдалося/було зроблено добре? (оцінка досягнень, зворотній зв'язок)
- що можна було б зробити інакше? Як саме? (зворотній зв'язок, робота над помилками)

Вон-лайн форматі можна спробувати сумістити письмову рефлексію з живим обговоренням для того, щоб забезпечити можливість висловитись тим учасникам, які можуть мати технічні проблеми або не можуть використувати аудіозв'язок з інших причин.

3. На етапі абстрактної концептуалізації через додаткову теорію слід пояснити закономірності того, що відбувається та як можна покращити процеси за рахунок

певних технологій, моделей та ідей. Таке пояснення можна надати через презентацію теоретичного матеріалу у форматі слайдів, відео, демонстрації схем, інфографіки, а також через самостійне вивчення учасниками статей, посібників, інших друкованих матеріалів. Змістовна складова може включати наведення фактів, пояснення моделей та алгоритмів, дефініції понять. Ознайомлення з матеріалом може бути синхронним під час он-лайн заняття і асинхронним — як матеріал домашнього завдання для самостійного опрацювання. Однак, у другому випадку, на наступному занятті необхідно повернутись до теорії та відповісти на питання, які могли виникнути в учасників.

4. Фаза активного експериментування, яка включає використання набутого досвіду і знань на практиці, може включати моделювання реальних ситуацій, рольові та ділові ігри, вирішення проблем, case-study, створення сценаріїв, презентацій, алгоритмів. Такі завдання також можуть бути запропоновані учасникам для самостійного опрацювання в асинхронному режимі. Доброю практикою є підготувати додаткові матеріали, якими учасники будуть користуватись на цьому етапі та переконатись, що учасники мають до них доступ.

Завдання фази активного експериментування можуть бути найрізноманітнішими: індивідуальна робота, спільне створення карти думок, дебати на раніше визначену тему (учасники можуть, наприклад, читати газетні статті, дивитись фільми на задану тему тощо). Цей етап є важливим завданням для тренерів: слід так спланувати

роботу учасників, щоб вони могли досягти поставлених цілей та побачити результати роботи, а також разом провести оцінку. Завдання повинні відповідати можливостям різних учасників. Найкраще, якщо вони базуватимуться на співпраці — або в парах, або в групах, оскільки так учасники можуть обмінятися інформацією, закріпити знання і побачити, як можна її використовувати різними способами. Активність тренера повинна бути найбільшою на етапі підготовки матеріалів та опрацювання завдань, а на самому етапі активного експериментування слід концентруватися на підтримці, коментарях, зворотному зв'язку.

Слід обов'язково дати учасникам можливість побачити результат. Заплануйте час на проведення оцінки роботи. Це може бути коротка презентація, виставка, вікторина — можливостей є багато. Під час підведення підсумків варто на останньому етапі проаналізувати сам процес: поговорити з учасниками про те, як їм працювалося, що вдалося, а що треба змінити, що вдосконалити, що покращити або вилучити. Це спосіб формування вмінь критичного аналізу своєї роботи, але він також впливає на більш відповідальний підхід до кожного наступного заняття.

У подібних проектах можуть бути використані наступні методи:

- навчання у форматі «рівний-рівному», обмін досвідом: учасники повинні мати простір для комунікації і навчання один у одного;
- побудова команди і розвиток ресурсу групи, створення простору для використання наявних та отриманих нових знань і навичок;
- робота в тематичних групах над документами з прав людини;
- метод усної історії як інструмент для отримання нового знання та інформації з теми;
- експертні творчі майстерні з фотографії, дизайну та композиції тексту;

- робота в малих групах над декількома частинами презентацій (наприклад, фото історії від груп, промоція, дизайн, презентація);
- індивідуальна та групова рефлексія щодо отриманих компетенцій.

Специфічні методи навчання громадянству:

- проведення інтерв'ю з місцевими гончарами та дослідження індивідуальних історій людей і історії своєї місцевості;
- порівняння процесів становлення і розвитку державності у різних регіонах України, визначення наслідків зовнішніх впливів, взаємозв'язків та історичних процесів;
- рефлексія щодо прав людини через призму історій груп людей;
- візуалізація рефлексій та знання через фотографію, тексти та медіа-презентації;
- представлення висновків під час презентацій у громадах та на фестивалі громадянської освіти і ремесел.

#Виставки

#Зустрічі

#Дискусії

#Маістерні

#Вогняна
скульптура

#Ярмарок

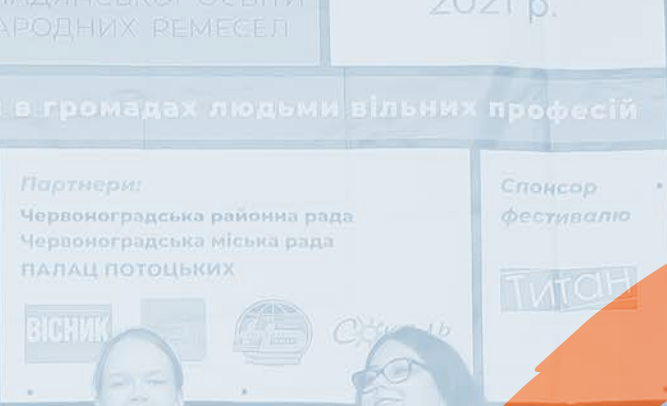
ФЕСТИВАЛЬ
ТА НА

Держава твориться

Відкриття:

26 червня
о 12.00 год.

Розділ 2

ТЕОРІЯ ДО ТЕМ

ДЕРЖАВА

Важливим для прав людини поняттям є **держава права (правова держава)**. «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава», — так зазначено у ст.1 Конституції України. Правова держава — це держава, в якій існують чіткі, стабільні і всім відомі правила гри між людиною та владою. Це держава, в якій громадянин з дуже високою імовірністю може передбачити, якою буде реакція влади на його поведінку, тому що в такій державі верховенство має прозоре та чітке право, а не свавілля посадових осіб чи чиновників. Необмежене правління більшості є загрозою для окремих осіб та груп. Тому демократією ми будемо вважати обмежене правління більшості. Це правління, обмежене сукупністю прав і свобод, що належать окремим людям. Більшість не має права порушувати ці права та свободи. Тобто права і свободи індивіда обмежують волю більшості.

Загалом, держава — це особлива форма організації співжиття численних спільнот людей, яка характеризується наявністю певних ознак, зокрема:

- державного апарату — системи органів та установ, що утворюють державний управлінський механізм;
- права — обов'язкових правил поведінки, встановлених й санкціонованих державою, за допомогою яких формується певний порядок суспільних відносин, порядок і структура державного апарату;
- визначеною територією, обмеженою кордонами;
- апаратом легального примусу: збройними силами, установами і закладами примусового характеру (армією, поліцією, місцями несвободи тощо);
- єдиною грошовою системою;
- офіційною системою оподаткування і фінансового контролю;
- суверенітетом;

- формальними реквізитами — офіційними символами: прапором, гербом, гімном.

Держави розрізняються:

- за формами правління — монархії, республіки;
- за формами державно-територіального устрою — унітарні, федеративні;
- за формами політичного режиму — демократичні, авторитарні, тоталітарні.

На сьогодні є декілька визначень поняття держави, які відображають окремі аспекти:

- держава як організація політичної влади;
- держава як апарат влади;
- держава як політична організація всього суспільства.

Держава стає цілісною організацією суспільства, яка виражає і охороняє індивідуальні, групові і суспільні інтереси, забезпечує організованість у країні на підґрунті економічних і духовних чинників, реалізує народовладдя, економічну свободу, свободу автономної особи.

Держава — це суверенна політико-територіальна організація суспільства, що наділена владою, яка здійснюється державним апаратом на основі юридичних норм, що забезпечують захист і узгодження суспільних, групових, індивідуальних інтересів зі спіранням, у разі потреби, на легальний примус.

Державні (політичні) режими: демократичні, антидемократичні, перехідні.

При демократичному режимі способи і методи здійснення державної влади реально забезпечують:

- вільний розвиток людини;
- участь у здійсненні державної влади;
- свободу в економічній діяльності;
- захищеність прав і законних інтересів;
- врахування інтересів більшості і меншостей (меншин);

- легальну діяльність опозиційних партій;
- формування уряду тими партіями, що перемогли на відповідних виборах;
- домінування переконання, узгодження, компромісу;
- виборність і змінюваність центральних і місцевих органів державної влади тощо.

При антидемократичному режимі відбувається порушення прав і свобод людини, придушення опозиції, не виключається скасування представницького вищого органу (парламенту) або перетворення його на маріонеткову установу, формування уряду армією, що захопила владу тощо.

Тоталітарний режим — крайня форма антидемократичного режиму. Характеризується:

- повним пануванням держави над людиною і суспільством;
- одержавленням усіх легальних громадських організацій;
- не обмеженими повноваженнями влади;
- заборонаю демократичних організацій;
- фактичною ліквідацією формально проголошених конституційних прав і свобод;
- абсолютним контролем за діяльністю громадян і громадських організацій;
- політичною цензурою;
- відсутністю гласності;
- войовничою тотальною нетерпимістю до усіх, хто мислить інакше, ніж диктують правляча партія та її ідеологія;
- репресіями щодо опозиції та інакомислячих;
- мілітаризацією суспільного життя;
- прагненням до зовнішньої експансії.

Ідеологія тоталітарних режимів завжди є революційною (або псевдореволюційною).

Авторитарний режим не є настільки різким, як тоталітарний. Він поєднує в собі риси тоталітарного і демократичного режимів. Як і демократичний режим, він:

- зберігає автономію особи і суспільства в сферах, що не належать до політики;
- не намагається радикально перебудувати суспільство на ідеологічних засадах;
- допускає економічний, соціальний, культурний, а частково й ідеологічний плюралізм;
- не прагне ввести планове управління економікою і встановити загальний контроль за населенням, обмежується жорстким політичним контролем;
- може ґрунтуватися на праві, моральних засадах.

ГРОМАДЯНСТВО

У вузькому юридичному значенні громадянство пов'язане з державою. Здебільшого громадянство отримується при народженні, але може також набуватися в результаті чітко визначених процедур, відповідно до національного законодавства держав та міжнародних договорів.

Відповідно до Закону України «Про громадянство» «громадянство України — правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках». Громадяни, як правило, мають більше прав, ніж інші мешканці території в межах держави. Наприклад, громадяни, на відміну від

негромадян, мають право обирати та бути обраними до органів державної влади, обіймати державні посади, у деяких країнах — набувати право власності на землю. Водночас, громадяни мають також і обов'язки, які пов'язані з їх статусом громадянина: сплачувати податки, захищати державу у випадку нападу та дотримуватись законів і виконувати рішення судів.

Громадянство для людини може бути фактором її ідентифікації з державою і людьми, які в ній проживають. Водночас, інші чинники ідентифікації зі спільнотами людей, такі як національність чи етнічна приналежність, не є тотожними з громадянством: останнє

пов'язане із політичними та геополітичними чинниками, в той час як два перші базуються на культурних чи мовних зв'язках. Населення більшості європейських країн складається з декількох національностей, а люди однієї і тієї ж національності можуть проживати у різних країнах. Громадянство пов'язане з державою та не залежить від національності.

Громадянська освіта та освіта для демократичного громадянства мають на меті промоцію загальнолюдських цінностей та заохочення молодих людей до соціальної участі. Оскільки ми всі живемо як частина спільної глобальної спільноти, важливо, щоб ми більше розуміли одне одного, дізнавались і поважали різні культурні перспективи, прагнули до солідарності та загальнолюдських цінностей, таких, як права людини. У цьому аспекті рамки громадянства виходять за межі приналежності до держави, а сама концепція громадянства розглядається дещо ширше — як частина ідентичності людини. Людина піклується про свою громаду чи суспільство не тому, що має паспорт тієї чи іншої держави, а тому, що відчуває себе частиною суспільства і прагне такого ж піклування і уваги з боку інших. у таких відносинах поняття громадянства розглядається у чотирьох вимірах: політичному, соціальному, культурному та економічному.

- Політичний вимір громадянства стосується політичних прав та свобод по відношенню до політичної системи.
- Соціальний вимір громадянства стосується поведінки людей у суспільстві і вимагає певного ступеню лояльності та солідарності.
- Культурний вимір громадянства стосується усвідомлення спільної культурної спадщини та взаємопов'язаного різноманіття.

- Економічний вимір громадянства пов'язаний із відносинами між людиною та ринком праці та споживання. Він включає право на працю та на мінімальний прожитковий мінімум.⁶

Як потужна формальна та неформальна освіта може сформувати нове покоління молодих активних громадян?

Даючи знання, створюючи безпечне навчальне середовище та будучи місцем для навчання та реалізації громадянства, школа відіграє важливу роль, оскільки вона є і навчальним закладом, і моделлю суспільства сама по собі. Тут ми дізнаємось як жити разом. Неформальна освіта забезпечує простір для ініціатив та реалізації громадянства через дії. Тут ми застосовуємо знання на практиці та формуємо різноманітні соціальні навички, а також вчимося і «тренуємо» свої ставлення.

Навчання громадянству здебільшого базується на підході «вивчай-думай-дій». Це передбачає допомогу молодим людям у тому, щоб дізнатись про проблеми, навчитись критично мислити та знаходити способи застосовувати своє навчання самостійно. Навчання допомагає молодим людям побачити наявні проблеми, зрозуміти їх важливість та значущість. Рефлексія — вийти за межі поверхневого знання і почати критично мислити, досліджувати причини, що лежать в основі проблем, проводити історичні та місцеві порівняння, розглядати стереотипи та упередження, а також генерувати можливі шляхи вирішення проблем. Дія дає молодим людям можливість продовжувати своє навчання на практиці, включаючи передачу своїх знань іншим, а також активні дії для покращення ситуації, подолання соціальної несправедливості. У цьому аспекті навчання громадянству тісно пов'язане з молодіжною участю.

⁶ http://www.eycb.coe.int/compasito/ru/chapter_5/pdf/1.pdf

ПРАВА ЛЮДИНИ

Права людини — це, насамперед, права, а не привілеї, зобов'язання, пільги чи інші пов'язані з цим речі. І ці права належать кожній окремій людині. (Джек Донеллі)

Концепція прав людини включає в себе три аспекти: по-перше, кожна влада має свої обмежувальні рамки; по-друге, у кожного є своя автономна сфера, на яку жодна сила не може впливати; по-третє, кожен може зробити серйозну заяву проти держави з метою захисту своїх прав.

СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ПРАВ ЛЮДИНИ

У другій половині ХХ століття, після двох світових воєн, перед людством постало єдине завдання — уникнути самознищення. На створення інституту, що зможе запобігти третій світовій війні було спрямовано зусилля політиків післявоєнного періоду. Фактично мова йшла про формування глобальної системи права та інститутів, здатних забезпечити його дотримання.

На початку другої половини ХХ століття, внаслідок необхідності запобігання виникненню третьої війни, була сформована система так званого «жорсткого» (обов'язкового для всіх сторін) міжнародного права, що дозволяла втручання міжнародних інституцій у внутрішні справи окремих держав для забезпечення центральної цінності — поваги до людської гідності.

З цією метою була створена Організація Об'єднаних Націй (ООН), центральним органом якої є Рада Безпеки. Відповідно до статуту ООН кожна країна має один голос, що забезпечує представництво та врахування думки представників різноманітних соціокультурних систем, що існують в сучасному світі. Паралельно із утворенням

ООН відбуваються процеси, спрямовані на об'єднання Європи та запобігання війнам, котрі тривали впродовж більше 2000 років в цій частині світу. у 1950 році формується Рада Європи, у 1951 — вступає в силу Європейська Конвенція прав людини та основних свобод. Таким чином, ООН і Рада Європи створили механізм запобігання початку війни шляхом введення єдиного стандарту прав людини.

Перелік прав людини вперше на міжнародному рівні закріплено ще у 1948 році в Загальній декларації прав людини. Трохи пізніше було створено Європейську Конвенцію прав людини та основоположних свобод. Зараз світ має розгалужену систему захисту прав людини та деталізовані стандарти окремих прав. Однак, саме сьогодні розуміння прав людини кожним та їх підтримка на рівні своєї країни, міста, закладу має зробити їх актуальними механізмами захисту власної людської гідності та просування загальнолюдських гуманістичних цінностей.

ПРАВА ЛЮДИНИ: ВИЗНАЧЕННЯ

Права людини — це базові потреби людини. Те, що кожному потрібно для життя та виживання, розвитку та прагнення щастя. Всі ми потребуємо їсти та пити, спати та відпочивати, мати дах над головою та свій куточок, а також спілкуватися і висловлюватися, дружити і любити, розвиватися та реалізовуватися, побути на самоті та разом з іншими виразити свій протест.

Але не всі базові потреби є правами людини. Тому що це ще й спеціальна галузь права, яка описує взаємини між людиною та державою. Ризиковано очікувати, що держава забезпечить нас друзями та коханими, але природньо очікувати підтримки

в скрутних ситуаціях та невтручання в питання приватності. Відповідно, права людини — це ті базові потреби людини, забезпечення яких залежить від держави. Саме тому часто кажуть, що права людини це вертикальні взаємини, на відміну від горизонтальних — взаємин між людьми.

Права людини визначають коло свобод людини, в межах яких вона повністю вирішує як їй жити та несе відповідальність за власні рішення. Чим більше таких свобод — тим більше відповідальності. І навпаки, чим більше людина чекає, що держава подбає про неї і віддає останній свою долю відповідальності, тим менше свобод людина має в результаті. Але права людини визначають мінімальний обсяг

свобод, менше якого бути не може. Таким чином, права **людини** — це ще й про обмеження влади держави.

Принцип обмеженої влади часто називається принципом **конституціоналізму**. На даний час він знаходить своє відображення у формі розділів у письмових конституціях. Це розділи, що стосуються прав і свобод людини. Вони обмежують, зокрема, владу законодавця, проголошують, що члени парламенту не можуть підняти руки та проголосувати за те, що завтра ми повісимо усіх злодіїв, виженемо з країни ромів чи віднімемо землю у тих, хто її має. Отже, **в демократичному суспільстві права і свободи людини визначають границі прав більшості.**

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ

Джерелом прав людини є людська гідність. Це доволі абстрактне поняття, що не має юридичного визначення, але саме людська гідність вимагає ставитися до кожної людської істоти по-людськи в незалежності від її віку, статусу, поведінки та інших характеристик. Не можна знущатися над злочинцями, не можна сміятися з людини з інвалідністю, не можна казати учню «закрий рота» через те, що у кожного з них є людська гідність. Права людини про те, що бачити в кожному в першу чергу людину. Наявність в кожного людської гідності змушує державу поважати людину та її свободу, ставитися до кожного без зайвого розрізнення та дискримінації.

Дослідники виділяють два розуміння поняття гідності, одне з яких можна назвати моральним, інше — соціальним⁷. Моральна гідність може бути притаманна одним людям і не мати місця у інших, у різних людей вона може проявлятися по-різному. Це поняття, близьке до поняття честі — таку гідність слід «заробити», вона зростає, коли ми поводимо себе благородно і порядно, можна її втратити, коли ми чинимо підло. Соціальна гідність є у кожної людини лише тому, що вона належить до біологічного виду *homo sapiens* і займає особливе місце в природі. Людина, як розумна істота ніколи не може бути лише засобом, як проста річ, а завжди є цінністю самою по собі. Саме з розумності людини виникає її гідність — особлива цінність і значимість людини як особистості.

Людська гідність є джерелом прав і свобод людини, які, в свою чергу, захищають людину від приниження, негуманного ставлення з боку сильної держави, котра володіє засобами примусу.

ВЕРТИКАЛЬНИЙ ВИМІР ПРАВ ЛЮДИНИ

Благополуччя людей в окремій країні та світі залежить від правлячої еліти. Представники влади можуть проводити продуману політику, створювати та використовувати необхідні засоби для налагодження діалогу культур та цивілізацій. І саме правляча еліта бере на себе відповідальність за недопущення соціальних криз. Водночас, для виконання своїх завдань влада змушена комунікувати з кожним конкретним членом спільноти. Таким чином вимальовується вертикаль «індивід-влада», котра є основою подальших зв'язків «влада-влада» на горизонтальному рівні в глобальному масштабі.

Права та свободи людини проявляються винятково у взаємовідносинах **людини з носіями влади**. Це так звана «вертикальна» дія таких прав. Коли ми говоримо про права людини, ми обмежуємося відносинами між людиною та тими, хто може використовувати засоби примусу над нею. у таких випадках сторони перебувають у нерівних позиціях і той, хто має владу, може нав'язати свою волю людині та використати примус для виконання свого рішення. На рівні держави — такими суб'єктами є представники державної влади щодо тих, хто проживає в країні; на рівні підприємства — керівництво та вищий менеджмент щодо працівників; на рівні школи — вчителі і дирекція щодо учнів. Особи, наділені владою, — це також люди, з їх людськими слабкостями, пристрастями та інтересами. і вони можуть зловживати своїми владними повноваженнями. Тому людям потрібен щит, який прикривав би їх від несправедливих дій тих, хто має владу.

Права та свободи людини і є тим щитом, який захищає гідність кожної людини від посягань влади. Таким чином, права людини не

⁷ Ossowska M. *Normy moralne*. — Warszawa, 1970. - S. 52-53

гарантують того, що людина буде коханою, щасливою, що її буде супроводжувати успіх, не гарантують навіть справедливості чи мінімуму благополуччя — вони захищають людину від приниження, посягання на її гідність, і лише з боку одного, але наймогутнішого з потенційних порушників — державної влади, що в демократії означає волю більшості. Права людини дозволяють людині зберегти її індивідуальність та неповторність.

Очевидно, що сімейне життя, любов, дружба, сусідські стосунки є джерелом цілого ряду прав та обов'язків, проте вони не входять до сфери прав людини.

Всі обов'язки в сфері прав людини покладаються на державу та її представників. Саме вони є потенційними порушниками прав людини та відповідальними за їх дотримання. Так держава має не заходити за визначені мінімальні межі свободи людини — не втручатися в свободу та приватність. Але це не все — держава має і забезпечувати права людини, бо, наприклад, для реалізації права на освіту держава має побудувати школи, навчити вчителів та подбати про навчальні програми та приладдя. За певних обставин держава має захищати права людини. Для прикладу — у ситуації

з домашнім насильством, держава має втрутитися в горизонтальні взаємини між людьми, захистити постраждалу особу, створити механізми протидії явищу та покарати винних.

На сферу культури можна та необхідно дивитись крізь призму прав людини. Так, наприклад, музейний простір повинен бути доступний і для людини на візку, і для людини, яка не чує чи не розуміє мови.

Як і всі інші права людини, права людини у сфері культури передбачають **три категорії зобов'язань** держав: поважати, захищати та забезпечувати їх.

Для того щоб **поважати** права людини, держава повинна гарантувати вільний вибір кожного своєї культурної ідентичності та збереження культурної самобутності, свободу вираження поглядів, право шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї в будь-якому вигляді і в будь-якій формі. Наприклад, лише у виняткових ситуаціях держава може заборонити виставку.

Для **захисту** прав людини держава повинна запобігати порушенню прав з боку інших осіб, а у разі порушення — ефективно захищати такі права. у разі порушення авторських прав держава повинна припинити таке порушення, зобов'язати винного відшкодувати завдану ними шкоду, а також вчинити заходи, щоб такі порушення не відбувались у майбутньому.

Обов'язок **забезпечувати** вимагає від держави розробляти культурні політики і стратегії задля забезпечення можливості кожному скористатися культурними послугами або створити власні культурні об'єкти. Тобто при розробці політик і стратегій повинна враховувати інтереси якомога більшої кількості людей, та будуватися на основі прав людини, інклюзивності та недискримінації.

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО І РЕМІСНИЧІ ЦЕХИ

Передвісником сучасних форм місцевого самоврядування на території України стали Магдебурзькі грамоти — статuti міст, запроваджені в багатьох українських містах. Магдебурзьке право — одна з найвідоміших систем міського права в середні віки, яка регулювала різні політичні, соціально-економічні та правові відносини того часу. Назва його походить від назви німецького міста Магдебург, де в XIII ст. воно виникло як форма феодального місцевого права. Територіально магдебурзьке право поширилось у Центральній та Східній Європі, а завдяки німецьким колоністам прийшло й в українські землі, що увійшли до складу Польського королівства, Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.

Суть магдебурзького права полягала в тому, що міське населення отримувало можливість управління містом, через створення власних органів міського самоврядування. До складу громади входили міщани — жителі міста, але лише ті, які мешкали поза межами земельної території, що належала єпископу чи княжому замкові

Згідно з магдебурзьким правом, усі міські питання, такі як соціально-політичне життя, власність та економічна діяльність, визначалися самими жителями міста. Міське населення мало власну правову систему, яка відповідала ролі міста як центру виробництва та обігу товарів і грошей. Фактично, це було першим у Європі універсальним законодавством, яке застосовувалось до будь-якого торгово-ремісничого центру в Європі, та базувалось на принципі автономії громади. Магдебурзьке право дало імпульс до активізації виробничої і ділової активності населення міст. У свою чергу, збільшення кількості ремісників у містах спричинило процеси об'єднання майстрів окремих спеціальностей у цехи, які були покликані забезпечити захист інтересів ремісників, відрегулювати

процеси виробництва та гарантувати високу якість товарів. Правовою основою діяльності цехів були королівські привілеї та нормативні акти, в яких затверджувались норми цехової організації. Правові акти міських рад регулювали торговельну, промислову діяльність, визначали права й обов'язки ремісників, що входили до цехів.

Організовані в цехи ремісники мали свій внутрішній кодекс поведінки, дисципліни, санкцій (діяли цехові суди), свої обряди, касу (цехова «скринька»), прапор, печатку, герб відповідно до профілю ремесла і навіть цехове вбрання для різних урочистостей. Деякі цехи мали власні приміщення та крамниці для збуту товарів своїх майстрів, а зі своїх фінансових засобів цехи утримували варту, допомагали міській поліції та пожежній службі.

Спільними для цехових статутів різних міст були порядок обрання керівника цеху (цехмістра), періодичність проведення цехових зборів, дотримання дисципліни в цеху, визначення розміру коштів, що сплачувались у цехову касу, умови прийняття до цеху та порядок, за яким здійснювалося навчання учнів. Ремісники за допомогою цехів створили власну самоврядну структуру, незалежну від місцевої адміністрації, та мали реальний вплив на формування міської влади. Окремі цехи домоглися права мати своїх представників у муніципальних органах управління.

Окрім того статус члену цеху надавав певні гарантії охорони безпеки життя, здоров'я, майна ремісників та їхніх сімей. Належність до ремісничого цеху і чітке дотримання норм цехових статутів забезпечували ремісникам окремий соціальний статус, а члени цеху могли солідарно користуватися низкою соціальних, економічних, політичних прав.

Водночас середньовічне міське право наділяло цехи не лише правами, а й численними обов'язками. Зокрема, за кожним цехом була закріплена певна ділянка міського муру або башта, які вони повинні були утримувати

у належному стані, а у випадку військової загрози обороняти. Для цього кожен цех мав свій збройний арсенал. Окрім того, цехи створювали дружини, що охороняли громадський порядок у містах.

Цехові майстри остерігались конкуренції з боку ремісників, які працювали поза цехами, тому цехи вживали заходів для обмеження діяльності так званих «партачів» — тих ремісників, які не входили до цеху. у Кам'янці-Подільському, наприклад, цехи мали право конфіскувати вироби сторонніх ремісників, які продавали свої товари під час ярмарків.

Обмеження та заборони, які накладалися на цехи правовими нормами, мали на меті гармонізувати відносини всередині цеху і його взаємодію з іншими соціальними групами міської громади на засадах загального блага та справедливості.

У сучасному розумінні середньовічні ремісничі цехи були першими профспілками, а принципи їх функціонування відображали сучасне розуміння свободи об'єднань у розрізі унормування трудових відносин і, в ширшому сенсі, для збереження демократичної системи правління. Сьогодні свобода об'єднань у профспілки гарантується Конвенцією Міжнародної організації праці №87 «Про свободу асоціацій та захист права на організацію», що закріплює право працівників і роботодавців вільно створювати свої організації з метою захисту своїх інтересів.

До основних міжнародних принципів, що розкривають зміст права на свободу об'єднань у профспілки належать:

- добровільність створення організацій і вступу до них;
- свобода вибору для працівників та роботодавців (створення однієї або декількох організацій на підприємстві);
- об'єднання за професіями чи за галузями (створення федерації чи конфедерації);
- незалежність і автономність організацій працівників та роботодавців;

- заборона будь-якої дискримінації свободи об'єднання у сфері праці (за винятком збройних сил і поліції, відповідні права яких визначаються національним законодавством);
- забезпечення державою громадянських і політичних прав, з якими взаємопов'язані права профспілок;
- заборона державного втручання, здатного обмежити право на свободу об'єднання чи перешкодити його законному здійсненню.

Профспілки можуть створюватись за професійною ознакою, на галузевому рівні, на рівні підприємства, а також за ознакою загального членства. Переважно їх структура включає організації місцевого, регіонального та /або національного рівня. Організації роботодавців, як правило, створюються для вирішення економічних або трудових питань. Відповідно до міжнародних стандартів, профспілки повинні мати право організовувати і адмініструвати свої власні справи, при цьому держава не повинна втручатися у виконання ними своїх законних функцій.

Гарантування свободи об'єднань вимагає відсутності у законодавстві країни норм чи адміністративної практики щодо обмеження свободи працівників чи роботодавців щодо створення або вступу до організацій — держава не повинна забороняти працівникам організовувати профспілки на власний розсуд (за дотримання певних умов). Водночас держава не може примушувати працівників вступати в профспілку і не повинна втручатися у внутрішні справи профспілок. Позитивне ж зобов'язання означає, що держава зобов'язана вживати відповідних законодавчих або інших заходів, щоб гарантувати дотримання права на створення, і, зокрема, на захист організацій працівників від втручання з боку роботодавців.

КОЗАЦТВО І КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ

З останньої чверті XV століття починається історія козацтва як окремого військово-господарського та соціального стану. Саме завдяки козацтву в середині XVII століття була створена суверенна українська держава, найвищим джерелом права якої стала Конституція Пилипа Орлика.

Першими козаками стали селяни з Галичини, Західного Поділля, Волині, які втікали від кріпацтва у майже безлюдні східні і південні окраїни Поділля, Брацлавщини, Київщини. Осідаючи на нових місцях, втікачі вважали себе вільними людьми і звалися козаками. Степові землі (Дике Поле), на які переселялися втікачі, були придатні до землеробства. Водночас, умови життя на кордоні Польсько-Литовської держави примушували до створення військової організації. Окрім землеробства та військових справ козаки займалися полюванням, рибальством, бортництвом, солеварінням, випасанням худоби та коней, торгівлею. Серед них були і люди, досвідчені у різних галузях ремесла: теслярі, ковалі, зброярі, кушніри, шевці, кравці та ін. Про майстерність козаків-ремісників говорить і той факт, що вони могли дуже швидко виготовляти не лише прості предмети, а й справжні військові човни — чайки.

Ремеслами козаки займалися у своїх хуторах і на Січі, якщо не було війни. Розвиткові торгівлі у цих краях перешкоджали постійні війни та напади татар, тому продавати свої вироби козаки їздили до більш віддалених районів Речі Посполитої, Московського царства, Молдавії та Семиграддя. Ніхто не міг запідозрити козаків у тому, що вони продавали неякісний товар, бо вони завжди дотримувалися контролю якості. Спочатку козаки ставили собі за мету відвести напади татар, сприяючи у такий спосіб освоєнню прикордоння. Але з вдосконаленням військової майстерності та організації, козаки почали виходити на провідне місце в українському суспільстві, беручи дедалі

активнішу участь у розв'язанні ключових питань українського життя. Із утворенням Запорізької Січі, яка фактично об'єднала досі розрізнені дрібні козацькі січі, почався новий етап у розвитку української державності.

Козацтву властивим було заперечення монархічного управління для своєї самоорганізації і заперечення монархізму як соціальної цінності. За своїм соціальним і правовим змістом Січ була військово-демократичною республікою. Вона мала усі ознаки державності: власну територію, чітко визначені кордони, урядову інституцію — Кіш, збройні сили, національну символіку — прапор, герб, січову печатку, державну скарбницю — Військовий скарб. Устрій Запорізької Січі будувався на певних засадах:

- не існувало кріпацтва;
- кожний міг використовувати землю для своїх господарських потреб;
- усі запорожці мали однакові виборчі права;
- усі рішення ухвалювали методом «загальної згоди».

Запорозька Січ вела не лише внутрішню, але і зовнішню політику. Чи не найактивнішим гетьманом на політичній арені був Пилип Орлик, який присвятив ціле своє життя створенню західноєвропейської коаліції для визволення України. Піднімаючи українське питання на різних приватних та офіційних зустрічах, намагаючись скористатися будь-якою можливістю, щоб зацікавити європейські держави вирішенням долі України, Пилип Орлик досяг того, що українське питання стало часткою загальноєвропейської політики першої половини XVIII століття.

«Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького», або так звана «Конституція Пилипа Орлика», яку було проголошено у день його виборів гетьманом, є унікальним документом, який дослідники небезпідставно називають однією

з перших у світі демократичних конституцій. Головна ідея її — повна незалежність України від Польщі та Росії, причому кордони з Польщею визначалися по річці Случ, як за Богдана Хмельницького. Крім визначення території української держави, цей документ визначав права усіх верств населення України, незалежне становище Запорозької Січі від Польщі та Росії.

Одним із пунктів було закріплення принципів діяльності органів державної влади, скликання Генеральної ради тричі на рік. Конституція передбачала непорушність території, приділяла увагу становищу міщан, посполитих та козаків, точно визначаючи різного роду податки та звільнення від них, обмежувала права гетьмана на користь старшинської аристократії, а владу гетьмана обмежував Козацький парламент.

Принциповий характер мають шостий і сьомий параграфи, у яких сформульована ідея поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Так, законодавча влада належить Раді, членами якої є полковники зі своєю старшиною, сотники, «генеральні радники від усіх полків» і «посли від Низового Війська Запорозького для слухання й обговорення справ». Рада повинна збиратися тричі на рік — на Різдво Христове, свята Великодня та Покрови, а також за рішенням гетьмана. Усі важливі державні справи гетьман мав попередньо узгоджувати, «на власний розсуд (Гетьмана) ніщо не повинно ні починатися, ні вирішуватися, ні здійснюватися». Суд також мав діяти незалежно, адже гетьман «не повинен карати сам із власної ініціативи й помсти, але таке правопорушення — й умисне, й випадкове — має підлягати (розгляду) Генерального Суду, що повинен винести рішення не поблажливе й не лицемірне, а таке, якому кожен мусить підкорятися, як переможений законом».⁸

Конституція Пилипа Орлика була типовим установчим документом держави. Вона давала людям права, узасаднювала

створення окремих структур, передбачала інструменти примусу. І сьогодні класичні конституції держав містять перелік органів влади, їх компетенції, відносини між ними, межі повноважень кожного органу та межі влади в цілому. Таким чином, влада функціонує у межах, визначених конституцією і може діяти лише стільки, скільки дозволено конституцією.

Конституція є найвищим джерелом права. Вона визначає ієрархію правових норм, які будуть створюватись у державі. У сучасних державах ієрархія джерел права є однаковою: на першому місці — конституція, трохи нижче — міжнародні договори, які ратифікувала держава, далі — закони та підзаконні акти. Загалом, закон може дати право, яке не передбачене у конституції, але він не може їй протирічити і повинен лежати у сфері, яка виділена конституцією для регулювання державою. Жодне рішення (судове чи адміністративне) не може протирічити конституції. Кожен вихід за межі конституції розцінюється як захоплення влади.

Переважно конституції складаються із трьох частин:

1. Політична частина, яка визначає конструкцію системи влади. У цій частині прописуються принципи, відповідно до яких відбувається політичний процес, чіткий розподіл гілок влади та взаємний контроль, повноваження окремих гілок влади, принципи обрання чи призначення до органів влади.
2. Про відносини між людиною та владою. У цій частині закріплюються права та свободи людини, а окрема стаття окреслює обов'язки громадян.
3. Про захист конституції — частина про внесення змін. Процес внесення змін та поправок до конституції повинен бути складною процедурою та перебувати поза межами політичного процесу. Однак, можливість внесення змін та поправок повинна бути передбачена.

⁸ <http://veche.kiev.ua/journal/5026/>

ВСТУП ДО АДВОКАЦІЇ

Термін «адвокація» походить від латинського 'advocare' і буквально означає «заклик до надання підтримки».

Адвокація — це набір дій, спрямованих на зміни в суспільстві/громаді. Це озвучення певної проблеми, привернення уваги громадськості до важливого питання і спрямування уваги відповідальних посадових осіб на вирішення цієї проблеми. Адвокація виносить проблему на суспільний порядок денний, таким чином впливаючи не лише на її вирішення, а й на ставлення до проблеми в суспільстві.

ЕТАПИ ОРГАНІЗАЦІЇ АДВОКАЦІЙНОЇ КАМПАНІЇ

1. Формулювання проблеми вашої кампанії

Адвокація починається з питання або проблеми, яку ви хочете вирішити. Проблема — це те, що вас хвилює, що відбувається «не так». Питання, які необхідно поставити собі при визначенні проблеми:

1. Які права порушуються?
2. У чий обов'язки входить забезпечувати реалізацію цих прав?
3. На які групи людей впливає ця ситуація на практиці?
4. Якими є наслідки порушень цих прав? Чому ситуацію потрібно змінити саме зараз?

2. Формулювання мети та цілей

Важливо, щоб в результаті вашої кампанії відбулися зміни, і щоб ви чітко розуміли, яких змін ви прагнете. Мета — це переформульована проблема. Якщо у проблемі ми пишемо, що «не так», то мета — це бачення «як повинно бути». Які характерні риси будуть індикатором того, що проблема вирішена?

При формулюванні цілей необхідно враховувати, що вони повинні бути вимірними та реалістичними (правило SMART).

Мета кампанії — це загальний стратегічний результат, якого ви збираєтесь досягти в довгостроковій перспективі. Тактичні завдання — це короткостроковий, конкретний, невеликий результат на шляху до кінцевої мети адвокації. Визначивши проблему і мету, можна починати розробляти тактику адвокаційної кампанії.

3. Визначення зацікавлених сторін

Об'єднання з іншими ключовими особами або організаціями може істотно допомогти у досягненні вашої мети. Ви можете заручитися підтримкою інших впливових осіб чи організацій. Але хтось може і перешкоджати. Подумайте над такими питаннями:

1. Кого ще ви можете запросити приєднатися до вашої кампанії?
2. Хто ще може стати вашим союзником?
3. Хто буде опиратися або перешкоджати досягненню цілей вашої кампанії?
4. Хто зараз нейтральний, але міг би стати на ваш бік?
5. Хто є опонентом ваших опонентів?
6. Як може ця мета допомогти залучити інших людей чи організацій?

Є чотири типи зацікавлених сторін:

Цільова аудиторія:

- впливові люди — люди, які можуть зробити необхідні зміни;
- люди, які зможуть подіяти на впливових осіб.

Зацікавлені особи:

- люди, з якими і для яких ви працюєте;
- люди, які отримають вигоду від вашої адвокації.

Союзники:

- люди, які поділяють ваші цілі та можуть впливати на впливових осіб шляхом громадського тиску на них.

Опоненти:

- люди, які виступають проти того, чого ви хочете досягти, і будуть намагатися заважати вам здійснювати необхідні зміни.

Групи впливу можуть включати:

- політиків і партії в уряді;
- державних службовців;
- релігійних лідерів та релігійні організації;
- бізнес-асоціації та великі компанії;
- юристів, суддів, лікарів, вчених, вчителів та інших фахівців;
- представників засобів масової інформації;
- професійні спілки, громадські організації тощо.

Подумайте над тим, щоб створити об'єднання із іншими групами, організаціями чи окремими особами, які готові підтримати вас у вирішенні питання.

У чому полягає важливість коаліцій?

Коаліції дають:

- Силу, яка полягає в масовості** — захист передбачає залучення інших. Ваша діяльність має більше шансів на успіх при збільшенні кількості залучених людей.
- Силу, яка полягає у різноманітності** — коаліція часто підсилюється завдяки залученню до неї членів, які зазвичай не розглядаються як партнери.
- Розширені можливості й навички** — різноманітні навички й знання дозволяють краще вирішувати складні питання і накопичувати більший досвід.

Мотивація і залучення нових союзників

- Апелюйте до зрозумілих типових мотивів членів коаліції (спільна робота збільшить здатність до виживання...).

- Апелюйте до індивідуальних мотивів членів коаліції (соціальні потреби, можливість спілкування, навчання та реалізації творчих здібностей).
- Використовуйте ефективні навички комунікації.

4. Розробка інформаційних повідомлень

Необхідно розробити окремі повідомлення для різних груп, щоб краще пояснити проблему та переконати адресатів підтримати вас. При підготовці таких повідомлень необхідно відповісти на три питання:

- хто наш адресат?
- яка мета повідомлення?
- яких дій ви очікуєте від адресата у відповідь на ваше повідомлення?

5. Обрання способів передачі та поширення інформації.

Те, як подавати інформацію, залежить від тих, кому ви будете її надавати. Вони читають газети, чи отримують новини з Інтернету? Мають сторінки у Facebook, Instagram чи TikTok? Віддають перевагу текстам чи відео? Для них важлива думка авторитетних людей, чи вони більше довіряють простим людям?

Від відповіді на ці питання залежатиме вибір засобів, через які будуть доноситись ваші звернення: радіо, телебачення, прес-конференції, особисті зустрічі, соціальні мережі тощо.

6. Планування кампанії

Наступним етапом, який наближає нас до самої реалізації усієї діяльності, є планування окремих кроків. Як ви будете діяти, щоб досягти результату? Іншими словами, потрібно розробити план. у плані прописуються заходи та особи, відповідальні за їх виконання, а також часові рамки й необхідні ресурси (час, люди, союзники тощо). Цей етап спрямований на складання детального

плану діяльності, окремих кроків, сценаріїв зустрічей, навчань, інформаційних кампаній тощо.

7. Проведення кампанії та оцінка результатів.

Час виконати заплановані заходи та досягнути цілей, які ви поставили перед собою. Не забудьте проаналізувати отримані результати. Чи вдалося вам досягти

мети? Що було зроблено добре і дало результат? Що можна було б зробити інакше і як?

Існує багато способів, які можна використати для оцінки результатів вашої діяльності, зокрема: проведення фокус-груп, інтерв'ю з усіма зацікавленими сторонами, включаючи членів коаліції, лідерів громади, представників ЗМІ тощо.

ПРОТЕСТНІ РУХИ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Політичні реалії українського суспільства за роки незалежності показують, що протестні рухи відіграли значну роль в українській політиці останніх десятиліть. Найважливішими ознаками протестних рухів є те, що вони виникають у результаті об'єднання громадян для вираження протесту проти діяльності чи бездіяльності влади, здебільшого не мають постійної чисельності і фіксованого членства, не ставлять перед собою мету здобути владу, а створюються переважно для того, щоб змусити владні структури різного рівня врахувати думку громадськості щодо певного питання та підштовхнути державні органи до вирішення якоїсь конкретної проблеми.

Починаючи з кінця 80-х років ХХ століття, в Україні можна виділити декілька етапів протестного руху, кожен з яких мав свій вплив на формування сучасної соціополітичної ситуації в державі.

У 1989-1991 рр., у період розпаду СРСР, основним напрямком суспільного життя була боротьба національно-демократичних сил за проголошення суверенітету та незалежності України. Масові протестні рухи того часу стосувалися процесів реконструкції в СРСР, статусу української мови, аварії на ЧАЕС, використання ресурсного та економічного запасу України.

Погіршення соціально-економічної ситуації в країні, криза економічної системи радянської моделі управління та загострення соціально-економічних проблем спричинили перший **страйк шахтарів** 1989 р., який вважають передоднем страйків 90-х. Гірники за допомогою страйків виказали знак протесту проти політики в області економіки, а також і проти самої

партії. Яскравим проявом такого спротиву є знаменитий «ленінопад», початок якому поклали шахтарі Червонограда Львівської області. Пам'ятник Леніну у місті було демонтовано 1 серпня 1990 року.

В цей час вперше разом з економічними вимогами протестувальники висували і політичні вимоги.

Подією виняткової ваги і значення того часу стала і Революція на граніті — студентське голодування, яке відбувалось у Києві на сучасному Майдані Незалежності (на той час площа Жовтневої революції) з 2 до 17 жовтня 1990 року. Організаторами акції виступили Українська студентська спілка та Студентське братство Львова. Форму такого громадського спротиву «запозичили» у болгарських студентів, які в червні 1990 року оголошували голодування, вимагаючи змін. В Україні участь у акції взяло кілька сотень студентів, з них 137 тримали голодування від одного до 12 днів.

Молоді люди висували політичні вимоги, серед яких були такі:

- недопущення підписання нового союзного договору;
- перевибори Верховної Ради УРСР на багатопартійній основі не пізніше весни 1991 року;
- повернення на територію УРСР українських солдатів, забезпечення проходження військової служби юнаками-українцями винятково на території республіки;
- націоналізація майна Компартії України та ЛКСМУ;
- відставка голови Ради Міністрів УРСР Віталія Масола.

Протести завершилися підписанням постанови Верховної Ради УРСР, яка гарантувала виконання вимог учасників протесту. з розпадом СРСР, підписанням Акту проголошення Незалежності України 24 серпня, референдумом на його підтримку та виборами президента України 1 грудня 1991 р. завершилась перша хвиля політичних протестів.

Наступний сплеск політичної активності громадянського суспільства України спостерігається на початку 2000-х років. 28 листопада 2000 року голова Соціалістичної партії Олександр Мороз оприлюднив у Верховній Раді аудіозаписи, зроблені в кабінеті президента України Леоніда Кучми. На їхній основі главу держави звинуватили в замовленні вбивства опозиційного журналіста Георгія Гонгадзе 16 вересня. Так званий касетний скандал швидко перетворився на акцію «Україна без Кучми» й вилився у вуличні протести з вимогою відставки тодішнього президента й усіх керівників силових структур, а також проведення незалежної експертизи у справі зниклого журналіста під гаслом «Хочемо правди». Учасники акції влаштували наметове містечко у центрі Києва, яке було брутально ліквідоване 1 березня 2001 року.

Найбільш драматичні події акції «Україна без Кучми» припали на шевченківські дні, коли, 9 березня між учасниками багатотисячної демонстрації протестувальників, що прийшла під стіни Адміністрації Президента на вулиці Банковій, та підрозділами «Беркут» відбулися масові сутички, які скінчилися затриманнями та арештами сотень протестувальників. Настала політична криза, яка сильно послабила тодішнього українського президента, хоча й не усунула його від влади.

16 вересня 2002 року, в другу річницю зникнення Георгія Гонгадзе, декілька політичних партій стали організаторами

нової акції протесту «Повстань, Україно!», основною вимогою котрої стало проведення дострокових президентських виборів. Це стало продовженням тривалої політичної кризи, яка завершилась Помаранчевою революцією 2004 року.

«Помаранчева революція» — це акції протесту українських громадян, викликані масовими фальсифікаціями президентських виборів 2004 року на користь провладного кандидата Віктора Януковича. Зазначені події отримали назву за кольором, який використовували прибічники кандидата в президенти Віктора Ющенка й опозиційної партії «Наша Україна».

Незадоволені результатами виборів 21 листопада 2004 року зібралися на мітинг на центральній площі Києва — майдані Незалежності. з наступного дня мітинг переріс у масову мирну акцію протесту, яка тривала до 8 грудня 2004 року, коли Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до Конституції України», закріпивши **парламентсько-президентську** форму правління, та оголосила третій тур виборів. 26 грудня 2004 р. відбулося повторне голосування, за результатами якого В. Ющенко отримав 51,99 % голосів, а В. Янукович — 44,20 %.

Помаранчева революція на певний час урівноважила суспільні настрої, політична верхівка почала прислухатися до виборців. Проте це дало поштовх розвитку популізму, який не сприяв реформам. Подальше розчарування громадян у політиці Віктора Ющенка повернуло до влади Віктора Януковича, каденція якого достроково скінчилася внаслідок тримісячної Революції Гідності 2013–2014 років.

У період з вересня 2010 до березня 2011 року основним чинником протестів на політичному ґрунті стала реакція окремих суспільних груп на ініційовані владою

реформи. 2012-2013 роки стали рекордними в плані кількості протестів. До того ж, до 2013 року держава була перетворена на механізм системної корупції, що підірвало внутрішню стійкість режиму і посилили опір різних фрагментів українського суспільства. Боротьба українських громадян за свої права, яка одержала назву «Євромайдан», а згодом **Революція Гідності**, була наймасштабнішою подією в новітній історії України і логічним продовженням обстоювання прав людини та громадянина.

Перші протести були викликані відмовою тодішнього українського державного керівництва підписати Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Пізніше вони набули більших масштабів після жорстокого побиття молоді спецпідрозділами силовиків на майдані Незалежності 30 листопада і тривали до лютого 2014 року. Силовики кілька разів намагалися розігнати людей на Майдані.

Кампанії солідарності та підтримки українських мітингарів пройшли у понад 20 країнах. На 61-ий день Майдану на місці протестів застрелено перших двох активістів. На той час уже було двоє загиблих за межами місць протистояння. Ще місяць влада намагалась зачистити центр міста від протестувальників, аж у ніч на 22 лютого 2014 року президент Янукович з найближчим оточенням чартерним рейсом втік у Росію. Цього ж дня Верховна Рада України, Адміністрація Президента, Кабінет Міністрів та МВС перейшли під контроль і охорону Майдану. Народні депутати 328-ма голосами ухвалили постанову «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України». Вибори призначили на 25 травня 2014 року.

За даними прокуратури, всього під час Революції гідності постраждали 2,5 тисячі людей, Офіційно встановлено, що 107 із них загинули – більшість у лютому 2014 року. Згодом загиблих учасників акцій протесту почали називати Небесною сотнею.

В цілому Революція Гідності стала втіленням і логічним результатом основних тенденцій розвитку протестного руху в Україні. Особливості українського протестного руху дозволяють кваліфікувати його вияви як спроби стихійного контролю громадянського суспільства над владою. До сьогодні основою демократії в Україні, як і в цілому в країнах світу, була й залишається представницька демократія (репрезентативне народовладдя), за якої право приймати рішення громада реалізує через обраних нею представників, покликаних відстоювати інтереси виборців (різних складників громади) через знаходження політичних компромісів. Істотною рисою протестів є їх децентралізованість, відсутність явних лідерів, а останнім часом — широке використання інформаційно-комунікаційних технологій і соціальних мереж для мобілізації учасників.

Переважній більшості протестних рухів властивий мирний характер і застосування насильства лише у відповідь на репресивні — із застосуванням сили — дії влади та провладних активістів. У переважній кількості випадків навіть перемога протестних виступів не гарантувала від подальшого розчарування учасників масових акцій їх результатами, а висока вірогідність їх повторення. Водночас, феномен Євромайдану дав потужний поштовх до активізації громадянського життя, виникнення нових неурядових організацій та розвитку волонтерського руху.

Розділ 3

НАВЧАЛЬНІ МОДУЛІ

ВСТУП. ЗНАЙОМСТВО. ОСНОВИ УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

КОРОТКИЙ ОПИС МОДУЛЯ

Модуль має на меті познайомити учасників між собою, дати можливість кожному учаснику презентувати себе, налаштувати групу на ефективну роботу в рамках навчальної програми, встановити зворотній зв'язок між командою фасилітаторів та групою, створити атмосферу взаємоповаги для продуктивної роботи в групі. Модуль також покликаний виявити специфіку, індивідуальні очікування та ресурси групи, пояснити цілі та завдання проекту та навчальної програми, а також налаштувати учасників на ефективну комунікацію під час усіх етапів навчальної програми.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Наприкінці модуля учасники знають:

- імена учасників кожної з п'яти команд-учасниць онлайн-курсу;
- особливості кожного з п'яти регіонів, представлених у проекті;
- мету, завдання та структуру програми;
- основи успішної комунікації;
- форми подачі інформації в залежності від цільової групи.

Наприкінці модуля учасники вміють:

- будувати чіткі діалоги;
- вирішувати робочі конфліктні ситуації за допомогою принципів роботи;
- застосовувати прийоми активного слухання.

Наприкінці модуля учасники демонструють такі ставлення та поведінку:

- взаємоповагу та довіру у групі;
- готовність працювати у команді.

МАТЕРІАЛИ

Ручки та аркуші паперу у кожного учасника

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Zoom, Miro/Padlet

ПІДГОТОВКА ЗАВДАННЯ

Підготуйте коротку 1-хвилинну презентацію про вашу команду. У презентації вам необхідно представити кожного члена команди та відповісти на питання: «Що для вас означає бути громадянином/громадянкою?»

Презентацію варто підготувати у цифровому форматі у вигляді відеоролика, анімаційного ролика, інтерактивної презентації у Power Point, слайд-шоу або у будь-якому іншому форматі на ваш вибір. Важливо, щоб ви могли продемонструвати презентацію під час нашої першої зустрічі онлайн.

Презентація повинна бути результатом вашої спільної роботи і не може перевищувати 1 хвилину.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

- Як зробити повідомлення цікавим та ефективним
- Успішна комунікація = завдання + цільова аудиторія + інструменти

ПЛАН МОДУЛЯ

Вступ	10 хв.
1. Представлення команди виконавців проекту. 2. Коротка інформація про проект: донор, завдання, заплановані заходи, робочий план. 3. Знайомство з координаторами	

Правила

20 хв.

Питання до учасників:

1. Яких умов і правил ви хочете дотримуватись самі?
2. Яких умов і правил ви хочете, щоб дотримувались інші?
3. Сформулюйте так, щоб у правилі не було частки «Не».

Виконується за допомогою інструментів Miro або Padlet. Учасники озвучують свої пропозиції, а фасилітатор записує їх у програмі, одночасно демонструючи екран.

На кожному стікері повинна міститись лише одна пропозиція.

Приклади можливих принципів:

- слухати і чути інших учасників;
- уникати приниження (себе та інших);
- давати можливість висловитися кожному учаснику.

Важливо, щоб всі учасники, включаючи фасилітаторів, почувалися комфортно, дотримуючись цих принципів, а також домовились їх виконувати.

Після узгодження переліку принципів усі учасники та фасилітатори підписують його, зазначаючи своє ім'я та прізвище у чаті.

Представлення команд

10 хв.

Команди визначаються зі спікерами. Попереднім завданням було підготувати однохвилинну презентацію про себе. Під час представлення команд, фасилітатори демонструють презентації на екрані.

Знайомимось ближче

20 хв.

Робота в групах. Учасники об'єднуються у групи так, щоб у кожній були представники різних регіонів.

Завдання: Пригадайте презентації команд. У своїй групі знайдіть 5 спільних ознак, які є між вами, не зважаючи на те, що ви з різних регіонів. Після повернення у спільний зал один представник команди представлятиме результати.

Час на роботу у групах — 10 хв.

Після повернення у загальну кімнату групи по чергово презентують свої напрацювання.

Приклади напрацювань груп:

5 спільних рис у наших командах та громадах

Група 1:

- патріотизм;
- у кожному з міст та осередків є визначні пам'ятки;
- зацікавленість у мистецтві;
- всі куратори є волонтерами;
- всі хочуть пізнати нові види ремесел, познайомитись з новим.

Група 2

- художні школи;
- інформативні музеї;
- красиві пейзажі;
- парки, де можна гуляти;
- однакові вподобання у музиці.

Група 3

- майстри народної творчості;
- всі беруть участь у проекті;
- громадяни України;
- цілеспрямовані;
- у кожному населеному пункті є своя унікальна історія.

Група 4

- цікавляться мистецтвом;
- займались танцям;
- люблять фотографувати;
- люблять готувати;
- подорожувати і читати.

Група 5

- є художні школи;
- туристи з інших областей і країн;
- історичні пам'ятки;
- гончарство;
- пам'ятник Тарасові Шевченку.

Дебрифінг

20 хв.

Питання для обговорення:

- Чи вдалося висловитися всім?
- Чи були ще інші точки дотику, які ви відкинули через обмеження у 5 точок?
- Як ви працювали? Як вам вдалося дійти до спільної думки?
- Чи всі думки врахували? Чи всі відчують, що їх почули?
- Чи важко було виконати завдання?
- В чому було важко, в чому було легко і чому?

Підведення підсумків.**Ефективне повідомлення**

10 хв.

Питання до учасників:

Як вам сьогоднішній день? Спробуйте охарактеризувати його одним реченням. Запропонуйте учасникам викласти свої думки та емоції на аркуші паперу, вклавши їх максимум у 3 речення. Далі попросіть їх об'єднати 3 речення в одне таким чином, щоб в ньому не залишилось не більше 8 слів та зафіксувати своє речення у спільному чаті. Запропонуйте учасникам прокоментувати свої записи.

Домашнє завдання

Із трьох речень створити повідомлення для соціальної мережі і розмістити його із хештегом проекту.

РОБОТА З ВІДЕО- ТА ФОТОМАТЕРІАЛАМИ. ВІЗУАЛЬНИЙ КОНТЕНТ В МЕРЕЖІ

КОРОТКИЙ ОПИС МОДУЛЯ

Модуль має на меті продемонструвати можливості використання медіа-засобів і фотографій для розкриття тем, пов'язаних з правами людини та історією, а також сформувати базові навички коректного та безпечного розміщення візуального контенту в мережі Інтернет.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Наприкінці модуля учасники знають:

- основні прийоми та правила фотографування;
- базову термінологію фото- та відеозйомки: світлочутливість, діафрагма, витримка, ракурс;
- особливості планів зйомки;
- особливості зйомки на різні типи апаратів;
- етичні засади фото- та відеофіксації.

Наприкінці модуля учасники вміють:

- обирати ракурси та налаштовувати камеру для максимально якісної зйомки відповідно до типу апарату;
- визначати найбільш вигідні плани зйомки;
- пояснювати призначення фото-відеоматеріалів, підготованих в рамках проекту.

Наприкінці модуля учасники демонструють такі ставлення та поведінку:

- повагу до приватності;
- готовність розглядати середовище під різними кутами.

МАТЕРІАЛИ

Фотокамери або смартфони, аркуші паперу, ручки або олівці

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Zoom, графічні редактори

ПІДГОТОВКА ЗАВДАННЯ

Для запрошеного експерта: презентація.
Для учасників: підготувати три фотографії — портретну, пейзажну та у русі.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

- Тримаємо камеру
- Композиція
- Фотографуємо людей
- Освітлення та редагування
- Використовуємо можливості смартфона максимально
- Скорочена версія презентації

ПЛАН МОДУЛЯ

Актуалізація пройденого матеріалу 5 хв.

За допомогою модераторів учасники пригадують попереднє заняття. Особлива увага звертається на правила та ефективну комунікацію.

Як ми сприймаємо інформацію 10 хв.

Ми по-різному чуємо і сприймаємо різні речі. Щоб переконатися у цьому, учасникам пропонується виконати наступну вправу.

Модератор повільно зачитує текст. Завдання учасників — відобразити це на одному аркуші паперу. Зазначте, що ми не оцінюємо вміння малювати, а концентруємось на тексті.

Текст.

Я люблю подорожі. І не лише десь далеко. Особливо я люблю прогулянки околицями. Дуже часто я ходжу однією і тією ж дорогою. Переходжу міст, йду через луг до узлісся, а потім — ледь помітною стежкою занурююсь поміж дерев. Я завжди знаю, що я йду до одного і того ж самого місця. Я вийду на галявину. Там стоїть незмінний охайний будиночок, який дивиться на мене усіма своїми вікнами. Іноді в ньому привідкриті двері. До дверей веде кілька сходинок. А по обидва боки від сходинок — розкішні квітники.

Дайте учасникам 1 хвилину, щоб закінчити малюнки. Після цього, усі учасники одночасно показують свої малюнки перед камерами.

Коментар до вправи:

Однакових малюнків немає. Ми спробували відтворити те, як ми по-різному розуміємо одні і ті ж слова, які ми чуємо. Це потрібно пам'ятати, готуючи тексти та фото для публікації.

Підготовка візуального контенту 50 хв.

Інтерактивна лекція з практичними прикладами.

Ключові поняття та рекомендації:

- Особливості фотографування на камеру і на телефон. Фільтри, зуми, відбивачі.
- Робота з фоном. Глибина різкості.
- Робота зі світлом. Світлосила і світлочутливість. Баланс білого.
- Розміщення об'єктів у кадрі. Правило третини.
- Плани:
 - Детальний (надкрупний) план.
 - Крупний план.
 - Перший середній план (половинний).
 - Другий середній план (до бедра).

- Загальний план.
- Дальній план (панорама та пейзажі. Герой займає менше половини кадру).

6. Ракурси:

- Нижній — щоб показати велич людини. Можна витягнути голову трохи вперед і нахилити.
- Верхній — щоб показати всю сцену.
- Голландський кут: фотографія є паралельною до лінії горизонту.

Питання та відповіді.

Розміщення візуального контенту в мережі Інтернет 15 хв.

- Актуалізація опорних знань: мозковий штурм.
 - Учасники називають або пишуть у чаті позитивні можливості розміщення інформації у соціальних мережах. Можливі варіанти відповідей: охоплення широкої аудиторії, можливість групування матеріалів за хештегами.
 - Учасники називають або пишуть у чаті загрози, пов'язані із розміщенням інформації у соціальних мережах. Можливі варіанти відповідей: доступність особистої інформації для сторонніх осіб, тролінг, інформаційні атаки.
- Дискусія: як безпечно використати позитивні можливості та уникнути загроз. Під час дискусії необхідно звернути увагу учасників на те, що дописи, які містять особисту інформацію, необхідно відкривати лише для друзів. Дописи, відкриті для всіх, не повинні містити інформації, яка потенційно може бути використана для нанесення шкоди. Важливо не повідомляти приватну інформацію про себе чи батьків (домашня адреса, номери

телефонів, офіційні документи), не висилати свої фото незнайомим людям, а також переконались, що ніхто не має доступу до персональних налаштувань сторінки.

Підведення підсумків

10 хв.

Групова рефлексія. Питання до учасників:

1. Як пройшло заняття?
2. Що сподобалось?
3. Які питання ще залишились?
4. Що можна було зробити інакше і як?

Домашнє завдання

Метою домашнього завдання є інтеграція учасників оф-лайн та підготовка до наступного заняття.

Перша частина домашнього завдання.

Після заняття учасники отримали таке повідомлення від координаторів:
«Щоб отримати домашнє завдання, ми пропонуємо наступне:

1. Домовтеся про час, коли ВСІ учасники вашої команди можуть зустрітися у певному місці.
2. Повідомте про це одним повідомленням від команди у месенджер за номером xxxxxxxxxxxx.
3. Пригадайте 5 спільних ознак, про які ви говорили під час першої нашої зустрічі. Серед них є місце вашої зустрічі.
4. Зустріньтеся у домовлений час у домовленому місці, зробіть селфі-фото команди та надішліть на той же номер.
5. Після того, як ми отримаємо ваше командне фото, відразу у відповідь на номер, з якого воно прийде, ви отримаєте другу частину домашнього завдання.

Зверніть увагу, що час вашої зустрічі впливає на те, скільки часу у вас буде для виконання вашого завдання: чим швидше ви зустрінетесь — тим більше у вас буде часу».

Друга частина домашнього завдання.

Командою спільно підготувати візуальну ілюстрацію безпечного міста.

ВСТУП ДО ДЕРЖАВНОСТІ. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

КОРОТКИЙ ОПИС МОДУЛЯ

Модуль спрямований на занурення у тему громадянства та державності, визначення базових принципів та потреб, які лежать в основі формування держави. Опосередковано модуль також містить компоненти формування навичок підготовки ефективного інформаційного повідомлення, з урахуванням особливостей цільових груп.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Наприкінці модуля учасники знають:

- причинно-наслідкові зв'язки та соціальні взаємовпливи на складові інституту громадянства;
- організацію системи безпеки у державі та відповідні служби;
- розмаїття зацікавлених сторін у громаді (інституційні, позаінституційні);
- принципи активного слухання.

Наприкінці модуля учасники вміють:

- обґрунтовувати потребу у наявності державних інститутів;
- формулювати повідомлення відповідно до особливостей цільової групи;
- визначати взаємозв'язки та взаємовпливи у громаді;
- визначати ролі в команді, організовувати командну роботу.

Наприкінці модуля учасники демонструють такі ставлення та поведінку:

- готовність сприймати альтернативні точки зору;
- відкритість до нової інформації;
- слухають та чують.

МАТЕРІАЛИ

Презентації домашніх завдань учасників

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Zoom

ПІДГОТОВКА ЗАВДАННЯ

У регіональних командах підготувати спільну концепцію безпечного міста/місця.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

Активне слухання — інфографіка

ПЛАН МОДУЛЯ

Актуалізація пройденого матеріалу

10 хв

За допомогою модераторів учасники пригадують попереднє заняття та обмінюються враженнями стосовно самостійного виконання домашнього завдання без підтримки кураторів. Модератори розкривають кураторам завдання, яке отримали групи.

Презентація домашніх завдань

15 хв

Команди по чергово презентують домашні завдання — своє бачення безпечного міста/місця. Приклади відповідей команд:

- *Місце, де не потрібно турбуватись ні про що. Ти там завжди відчуваєш себе добре. Ти можеш зробити його ще більш безпечним. Для цього треба вкладати у нього радісні емоції та почуття.*
- *Таке місце повинно бути у кожної людини. Там можна подумати і відпочити. Це місце може бути різним.*

- Це місце, де ніхто не відчуває страх. Де поєднуються позитивні і негативні емоції, але негативних є менше.

Ключові елементи безпеки, запропоновані командами:

- місто, безпечне для всіх, включаючи людей з інвалідністю;
- місто, в якому реалізуються права і дотримуються правил (в т.ч. правила руху);
- місто здорових та свідомих людей;
- поліція та відеокамери;
- безпека харчування;
- лікарні, де завжди допоможуть (швидка допомога);
- пожежна станція;
- чисте навколишнє середовище, озеленення;
- освітлення, місця для паркування, дитячі майданчики;
- адвокати, правова допомога.

Дебрифінг

15 хв.

Питання до учасників:

1. Що було найлегше? Що було найважче?
2. Що перше прийшло в голову, коли вас запитали про безпечне місто?

Модератори звертають увагу на побоювання, які учасники зазначали у вступній анкеті та допомагають учасникам зробити перші висновки про перші результати:

- навчилися роботі в команді;
- навчилися слухати і чути;
- команди не бояться викликів;
- не бояться заперечувати правилам, які їм нав'язуються;
- не бояться ставити питання (видно по кількості уточнюючих питань, які надійшли у вайбер);
- навчилися уточнювати.

Модератори презентують інфографіку про активне слухання.

Ефективна презентація

10 хв.

Питання до команд:

1. Готуючи презентацію про безпечне місто/місце, на кого ви розраховували? Хто її буде слухати?

2. Як би ви змінили презентацію, якщо готували б її для:

- однокласників?
- бабусь/дідусів?
- на урок правознавства?
- для радіо?

Модератори узагальнюють відповіді, наголошуючи на необхідності брати до уваги особливості цільових груп при підготовці презентацій та публічних виступів та нагадують про наступний етап проекту — локальні презентації для місцевих громад.

Безпечне місто — безпечна країна 30 хв.

Робота в групах.

Школярі об'єднуються у 4 групи. Куратори об'єднуються в окрему групу.

Завдання для груп:

Підготувати презентацію концепції (правил, алгоритму) безпечного міста для місцевих газет або радіо.

1-2 група готуються до запису програми на місцеве радіо.

3-4 група — готують матеріал для журналіста газети.

5 група (куратори) — готують інформацію у формі інтерв'ю.

Перед початком роботи груп модератори допомагають учасникам згадати, хто читає газети і хто слухає радіо та наголошують, що інформацію необхідно підготувати таким чином, щоб це було цікаво читачам і слухачам.

Час на виконання завдання — 15 хв. Після цього групи повертаються у загальну кімнату та почергово презентують результати роботи. Обговорення.

Підведення підсумків.

10 хв.

Домашнє завдання

1. Індивідуальні завдання. Проаналізувати:
 - якою є Україна за формами правління, державно-територіального устрою та політичного режиму;
 - якими були етапи становлення державності в Україні.
2. Завдання для команд.
Враховуючи чинники та етапи становлення державності, розробіть ідеальну, на Ваш погляд, модель безпечної країни.

Модератори разом з учасниками аналізують можливі виклики такого завдання (як зібрати групу разом без організаторів, як буде організована робота) та визначають, які знання, вміння і ставлення, отримані учасниками за попередні три заняття, допоможуть їм успішно виконати домашнє завдання.

Наприкінці заняття учасники обмінюються своїми враженнями, коментарями та побажаннями.

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ, ЇЇ ФУНКЦІЇ У РОЗРІЗІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

КОРОТКИЙ ОПИС МОДУЛЯ

Модуль розкриває поняття держави та державного устрою, вплив економічних, етнічних та культурних чинників на формування держави, формування громадянства.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Наприкінці модуля учасники знають:

- основні підходи до визначення держави;
- загальні ознаки держави;
- зміст понять «держава», «громадянство»;
- механізми впливу держави;
- ознаки правової держави;
- принципи розподілу гілок влади.

Наприкінці модуля учасники вміють:

- аналізувати отриману інформацію;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- формувати набуті інформаційні кейси.

Наприкінці модуля учасники демонструють такі ставлення та поведінку:

- готовність сприймати альтернативні точки зору;
- відкритість до нової інформації;
- слухати та чути.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Zoom, Miro

ПІДГОТОВКА ЗАВДАННЯ

Підготувати спільну модель безпечної країни

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

Презентація «Становлення держави. Її функції у розрізі прав людини»

ПЛАН МОДУЛЯ

Актуалізація пройденого матеріалу

20 хв.

За допомогою модераторів учасники пригадують попереднє заняття та його ключові елементи.

Учасники презентують домашнє завдання (модель безпечної країни).

З відповідей учасників:

- *Безпечна країна — це інституції, які захищають, а саме: СБУ, швидка допомога, поліція, МНС, прикордонна служба, пожежна служба.*
- *Відповідальні політичні діячі, відсутність військових конфліктів, низький рівень злочинності.*
- *Добра економіка та гідна зарплата, за яку можна купити медикаменти, їжу тощо.*
- *Країна без сміття і з доброю екологією та новітніми технологіями, які дозволяють дбайливо ставитись до планети.*
- *Безпечна країна — це територія, де дії спрямовані, на захист (людини і території).*

Громадяни і громадянство

30 хв.

Обговорення у загальній групі (відповіді можна озвучувати або записувати у чаті):

1. Хто такі громадяни у безпечній країні? Як ви собі їх уявляєте?

З відповідей учасників:

Громадянин:

- *той, хто дотримується прав та обов'язків. Живе у місті та допомагає цьому місту процвітати, а не шкодити.*

- той, хто починає будувати країну з себе;
- той, хто свідомо приймає рішення, які від нього залежать, розуміючи, що від цих рішень залежать інші (голосування на виборах, прибирання сміття);
- люди, які є частиною суспільства;
- той, хто з повагою ставиться до місця, в якому він живе;
- громадянин — це той, хто готовий допомагати іншим, той, який не боїться труднощів і йде уперед незважаючи ні на що. Він готовий встати на захист своєї Батьківщини і «не дасть її образити».

2. З яким поняттям ми будемо пов'язувати громадянина?

Громадянин міста, країни, всесвіту, космосу?...

При обговоренні модератори наголошують на відмінності понять «громадянин» та «мешканець». Мешканець міста, громадянин — держави.

3. Яка різниця між країною та державою?

Під час обговорення модератори наголошують на відмінностях: країна — це окрема географічна територія (територіальне об'єднання, з прив'язкою до території), держава — це політичне утворення. У державі сформований апарат влади та налагоджені механізми взаємодії між різними сторонами.

Модератори пропонують учасникам згадати попереднє домашнє завдання: як шукали алгоритми, як вибудувати свою роботу, щоб досягти результату, обирали представників, розробляли механізми взаємодії.

Держава як форма організації суспільства

30 хв.

За допомогою інструменту Miro учасники зазначають щонайменше 10 ознак, які є спільними для безпечної країни і безпечної держави.

Інтерактивна презентація «Становлення держави. Її функції у розрізі прав людини». Ключові блоки: визначення держави, загальні ознаки держави, принцип стримувань та противаг, розподіл гілок влади.

Підведення підсумків.

Домашнє завдання

10 хв.

У підсумку модератори ще раз звертають увагу на відмінності між країною та державою:

- Держава — це політична організація всього суспільства; це розмежування політичних впливів та приватних впливів; це напрацювання механізмів прийняття рішень, механізмів захисту та механізмів взаємодії. Держава — це структура, яка забезпечує виконання певних завдань (права людини, захист, належний рівень життя тощо).
- Країна — це певна територія, поєднана звичаями, традиціями, культурою тощо. Держава — це механізми, які встановлені в межах країни.

Підведення підсумків заняття:

- Що ми сьогодні вивчили?
- Що сподобалось? Що можна було зробити інакше?
- Загальні враження від заняття.

Домашнє завдання

У регіональних групах визначити ключові події, які вплинули на становлення державності в Україні.

ПРАВА ЛЮДИНИ

КОРОТКИЙ ОПИС МОДУЛЯ

Модуль розкриває поняття, сутність та походження права, систему права та систему законодавства. Проводиться порівняльний аналіз між правом та соціальними нормами. Розкриває суть прав людини в історичному контексті.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Наприкінці модуля учасники знають:

- сутність і походження права;
- різницю між правом та соціальними нормами;
- взаємовпливи між правом і розвитком суспільства;
- ознаки та походження звичаєвого права.

Наприкінці модуля учасники вміють:

- аналізувати правовідносини у суспільстві;
- розрізняти права людини і громадянина;
- ідентифікувати проблеми з дотриманням прав людини, наявні у їхніх громадах;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Наприкінці модуля учасники демонструють такі ставлення та поведінку:

- повагу до різноманіття;
- повагу до людської гідності;
- розуміння важливості рівності та невід'ємності прав людини.

МАТЕРІАЛИ

Каталог прав людини (скорочений варіант Загальної Декларації прав людини) описи п'яти ситуацій для роботи в групах

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Zoom, EdApp

ПІДГОТОВКА ЗАВДАННЯ

Визначити ключові події, які вплинули на становлення державності в Україні.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

Інфографіка «Право. Правила. Права»

ПЛАН МОДУЛЯ

Актуалізація пройденого матеріалу

20 хв.

За допомогою модераторів учасники пригадують попереднє заняття та його ключові елементи.

Учасники презентують домашнє завдання (ключові події, які вплинули на становлення державності в Україні).

Права і потреби

20 хв.

Повстання і протести, які вплинули на становлення державності, були реакцією на незадоволені потреби. Модератори пропонують учасникам мозковим штурмом створити перелік потреб, які можуть бути у людини. Важливо розрізняти дійсно потреби і бажання.

Наступним кроком є співставлення базових потреб з каталогом прав людини (можна використати Google Документ, якщо дозволяє час).

Висновок: права людини покликані реалізувати життєво необхідні потреби людини, без забезпечення яких неможливо говорити про повагу до людської гідності. До них можна віднести право на життя, свободу від

катувань та жорстокого поводження, право на приватність, свобода від дискримінації тощо.

Права людини

45 хв.

Робота в групах

Учасники об'єднуються у п'ять груп. Кожна група отримує одну ситуацію (Додаток 1). Впродовж 5 хвилин група повинна обговорити ситуацію, визначити, чи порушено тут право людини, і якщо так — то яке і чому.

Учасники повертаються в загальну кімнату. Групи по чергові презентують результати роботи. Модератори коментують презентації груп, додаючи елементи теорії, зокрема:

- людська гідність як базова цінність прав людини;
- «вертикальність» прав людини;
- принципи прав людини (рівність, повага до людської гідності, свобода, недискримінація);
- права людини і обов'язки держави;
- права і обов'язки громадянина;
- обмеження та порушення прав людини.

Наприкінці модератори презентують інфографіку «Право. Правила. Права» та обговорюють її з учасниками.

Підведення підсумків.

Домашнє завдання

5 хв.

Учасникам пропонується за 10-бальною шкалою оцінити сьогоднішнє заняття за такими критеріями:

- змістовне наповнення;
- процес;
- атмосфера.

Домашнє завдання

1. Проаналізувати Конституцію України. Знайти статті, в яких визначаються:
 - конструкція системи влади;
 - відносини між людиною та владою;
 - захист Конституції.
2. Визначити проблему, яка існує в громаді і пов'язана з певною групою людей, яку ви хотіли б вирішити. Подумати, яке право порушене. Визначити сторони, залучені до проблеми (влада — громада), та кроки, які необхідно здійснити для відновлення або захисту порушеного права.

Додатково: Пройти мікрокурс «Права людини» на платформі EdApp (<https://bit.ly/3hG2brJ>)

КОНСТИТУЦІЯ І КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ

КОРОТКИЙ ОПИС МОДУЛЯ

У модулі розкриваються основні положення Конституції України та історія конституціоналізму, починаючи з часів Козаччини до наших днів. Аналізується система організації влади та місцевого самоврядування, роль та повноваження органів місцевого самоврядування та можливості впровадження змін на рівні громади.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Наприкінці модуля учасники знають:

- базові факти про історію конституціоналізму в Україні;
- основні положення Конституції України;
- систему організації влади в Україні;
- структуру та повноваження органів місцевого самоврядування;
- взаємовпливи між економічною та правовою політикою.

Наприкінці модуля учасники вміють:

- аналізувати, узагальнювати та інформацію;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- співвідносити практику та стандарти дотримання прав людини.

Наприкінці модуля учасники демонструють такі ставлення та поведінку:

- критичне мислення;
- готовність долати виклики.

МАТЕРІАЛИ

Вікторина «Конституція та конституціоналізм»

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Zoom, Kahoot!

ПІДГОТОВКА ЗАВДАННЯ

Проаналізувати Конституцію України; визначити проблему в громаді, яка пов'язана із порушенням прав людини.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

Конституція України

ПЛАН МОДУЛЯ

Актуалізація пройденого матеріалу

20 хв.

За допомогою модераторів учасники пригадують матеріал попереднього заняття та презентують домашні завдання.

Історія конституціоналізму в Україні

40 хв.

Вікторина з використанням інструменту Kahoot!

Під час озвучення правильних відповідей модератори надають додаткову інформацію (див. розділ «Теорія до тем»), за необхідності звертаючись до відповідних статей Конституції України

Місьцеве самоврядування в Україні

20 хв.

Частиною домашнього завдання було визначити сторони, залучені до проблеми (влада — громада). Модератори пропонують учасникам згадати, які органи місцевого самоврядування були зазначені у презентаціях домашніх завдань.

Інтерактивна лекція з акцентом на таких питаннях:

- органи місцевого самоврядування в Україні, їх підзвітність;
- структура та повноваження органів місцевого самоврядування;
- інструменти взаємодії громади та органів місцевого самоврядування.

Підведення підсумків.

Домашнє завдання

10 хв.

Підведення підсумків:

Як пройшло заняття? Що найбільше вразило? Здивувало?

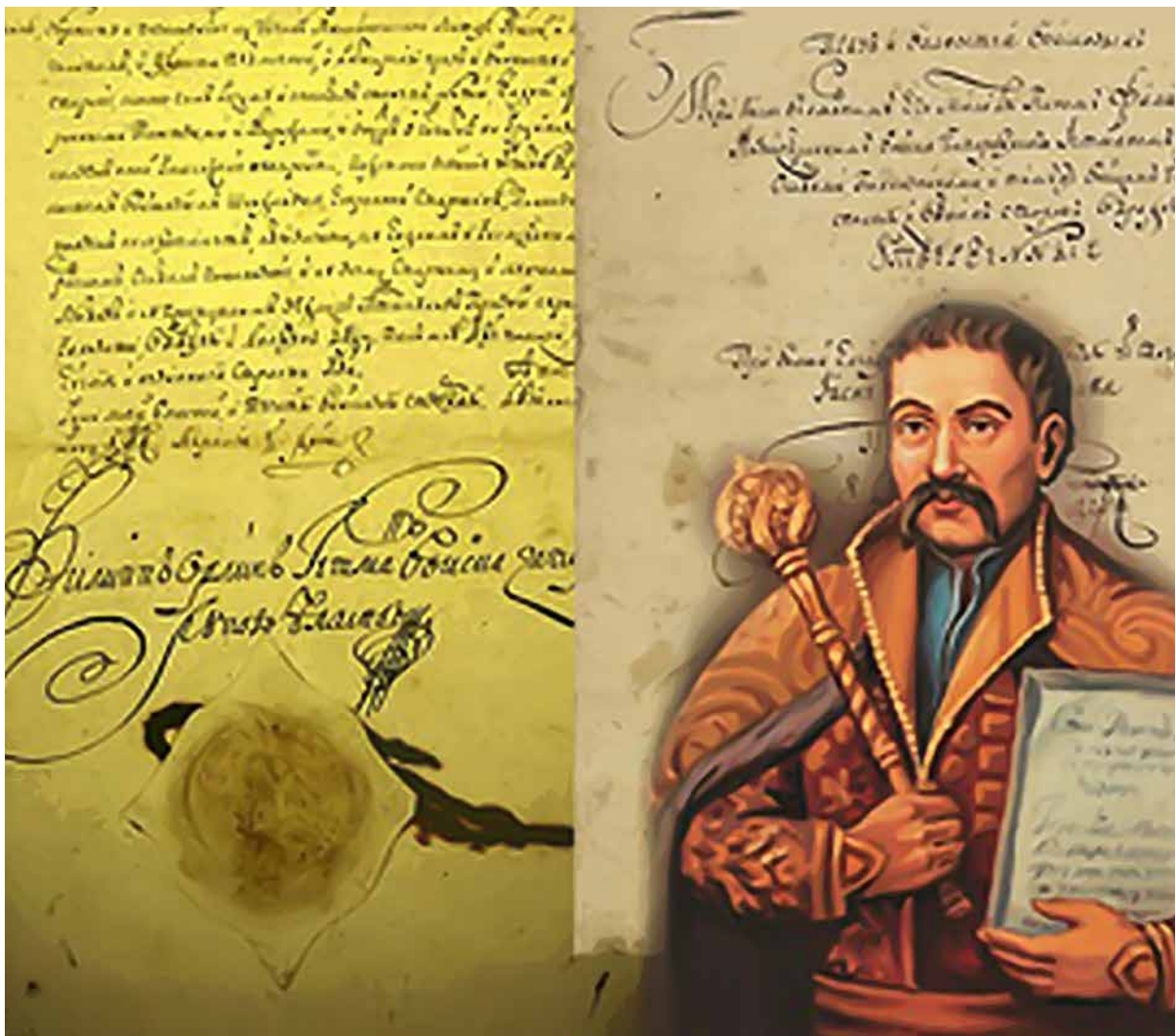
Що можна було б зробити інакше і як?

Інші коментарі, зауваження, побажання.

Домашнє завдання:

Першою практикою місцевого самоврядування на території сучасної України було Магдебурзьке право. Дослідіть: чи мало ваше місто Магдебурзьке право? Коли та як отримало? Які ознаки воно мало? Як це вплинуло на розвиток громади?

Чи мало б ваше місто Магдебурзьке право сьогодні і чому?

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ САМОВРЯДУВАННЯ. МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО

КОРОТКИЙ ОПИС МОДУЛЯ

Становлення інституту самоврядування. Магдебурзьке право. Взаємовпливи історичних процесів у розрізі розвитку самоврядування представників ремісничих професій. Вільні майстри. Мануфактури. Цехи. Вплив на правову та економічну політику різних регіонів. Становлення системи сплати податків. Розвиток активного громадянства шляхом участі в організаціях/співках/об'єднаннях.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Наприкінці модуля учасники знають:

- етапи становлення самоврядування;
- етапи розвитку ремесел;
- взаємовпливи між економічною та правовою політикою.

Наприкінці модуля учасники вміють:

- аналізувати інформацію;
- узагальнювати отриманий матеріал;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Наприкінці модуля учасники демонструють такі ставлення та поведінку:

- готовність сприймати альтернативні точки зору;
- відкритість до нової інформації;
- слухати та чути.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Zoom, Padlet

ПІДГОТОВКА ЗАВДАННЯ

Проаналізувати інформацію/факти/кейси про Магдебурзьке право та його наслідки

у різних регіонах/місцевостях та підготувати презентацію.

ПЛАН МОДУЛЯ

Актуалізація пройденого матеріалу

30 хв.

За допомогою модераторів учасники пригадують попереднє заняття та його ключові елементи.

Учасники презентують домашнє завдання дослідження про Магдебурзьке право у їх місцевостях. Під час обговорення та коментарів модератори звертають увагу **на такі елементи**:

- Магдебурзьке право як західна традиція;
- особливості організації самоврядування у середньовічних містах;
- становлення системи сплати податків;
- роль ремісників та ремісничих цехів у функціонуванні середньовічних міст.

Розвиток самоврядування серед представників ремісничих професій

30 хв.

Питання до учасників:

Базуючись на презентаціях груп, які ознаки самоорганізації ремісників можна виділити?

Варіанти відповідей:

Ремісничі цехи мали свій внутрішній кодекс поведінки, дисципліни, санкцій (діяли цехові суди), свої обряди, касу (цехова «скринька»), прапор, печатку, герб відповідно до профілю ремесла і навіть цехове вбрання для різних урочистостей.

Цехи мали свої статутути, які визначали порядок обрання керівника цеху (цехмістра), періодичність проведення цехових зборів, дотримання дисципліни в цеху, визначення розміру коштів, що сплачувались у цехову касу, умови прийняття до цеху та порядок, за яким здійснювалося навчання учнів.

Інтерактивна лекція. На основі презентацій груп, модератори представляють тему, проводячи паралелі із сучасними практиками місцевого самоврядування та профспілками.

Дії на захист суспільних інтересів 20 хв.

Виходячи із того, що середньовічні цехи створювались для захисту прав та інтересів своїх членів, а також діяли на користь громади, учасникам пропонується ознайомитись з одним із визначень адвокації (діяльності на захист суспільних інтересів) та порівняти його з практиками, які використовувались ремісничими цехами.

Визначення:

«Дії на захист суспільних інтересів або адвокація — це процес мобілізації участі громадян з метою впровадження соціальних змін у політиках, програмах або діяльності органів влади чи будь-якого іншого сектора суспільства».

Учасники мозковим штурмом (можна із використанням інструменту Padlet) пропонують визначення терміну «суспільний інтерес», після чого модератори пропонують декілька варіантів проблем, з яких необхідно виділити ті, які становлять суспільний інтерес.

Підведення підсумків.

Домашнє завдання

10 хв.

Підведення підсумків:

- Як пройшло заняття? Що найбільше вразило? Здивувало?
- Що можна було б зробити інакше і як?
- Інші коментарі, зауваження, побажання.

Домашнє завдання:

1. Проаналізувати інфографіку про протестні рухи з аналітичного порталу «Слово і діло» (<https://bit.ly/3ey7V4C>)
2. Пригадавши матеріал про успішну комунікацію, поговорити із людьми з близького оточення (батьками, родичами, знайомими, вчителями), які могли брати участь у цих подіях. Чому вони долучились до цих рухів? З якою метою? Якого результату було досягнуто?

ПРОТЕСТНІ РУХИ В УКРАЇНІ КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

КОРОТКИЙ ОПИС МОДУЛЯ

Модуль спрямований на дослідження історії протестних рухів в сучасній Україні на аналізі спогадів очевидців, їх вплив на розвиток активного громадянства. Друга частина модуля присвячена розвитку практичних навичок планування діяльності, спрямованої на результат.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Наприкінці модуля учасники знають:

- найбільш масові протестні рухи в Україні кінця XX – початку XXI століття;
- ознаки ненасильницького спротиву;
- види і практики обмеження та порушення прав, їх можливі наслідки;
- що таке презумпція невід'ємності прав та свобод людини і громадянина.

Наприкінці модуля учасники вміють:

- презентувати спогади очевидців;
- формувати власну думку, базуючись на різних джерелах інформації;
- узагальнювати отриманий матеріал;
- визначати потенційних партнерів для організації подальших спільних дій.

Наприкінці модуля учасники демонструють такі ставлення та поведінку:

- чутливість до проявів несправедливості та порушень прав людини;
- здатність формувати відносини і взаємодіяти з іншими людьми;
- здатність до співпереживання емоційного стану іншої людини;
- орієнтацію на результат.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Zoom

ПІДГОТОВКА ЗАВДАННЯ

Поговорити із людьми з близького оточення (батьками, родичами, знайомими, вчителями), які могли брати участь у протестних рухах в Україні. Чому вони долучились до цих рухів? З якою метою? Якого результату було досягнуто?

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

Інфографіка «Протестні рухи в Україні» з аналітичного порталу «Слово і діло» (<https://bit.ly/3ey7V4C>)

ПЛАН МОДУЛЯ

Актуалізація пройденого матеріалу	30 хв.
За допомогою модераторів учасники пригадують попереднє заняття. Особлива увага звертається на практики солідарності для захисту прав.	
Протестні рухи в Україні	60 хв.
Обговорення спогадів очевидців протестних рухів в Україні (презентація домашнього завдання).	
1. Учасники об'єднуються в малі групи та обмінюються інформацією, отриманою від очевидців подій, визначаючи ключові моменти окремих протестних акцій (15 хв.) 2. Учасники повертаються в загальну групу. Кожна група коротко презентує результати обговорення (30 хв.)	

Під час презентацій модератори звертають увагу на ознаки протестних рухів та рухів громадської непокори:

- ненасильницькі методи боротьби, що має виключати можливість використання сили з боку опонентів;
- непокора конкретному закону або дії влади, але в межах дотримання правопорядку та вірності принципу верховенства права;
- акції руху протесту можуть мати прямий (невиконання закону, що викликає протест) або непрямий (невиконання інших законів) характер;
- показовий, публічний характер акцій з поясненням своїх намірів;
- підставою для виникнення руху протесту є переконання, що той чи інший закон або дія влади є аморальними, несправедливими;
- акції протестного руху можуть бути організовані як однією особою, так і групою однодумців, а також іншою спільнотою або союзом спільнот.

Якщо дозволяє час, модератори наводять приклади акцій ненасильницького спротиву інших країн (Демонстрація гномів у Вроцлаві 1 червня 1987 року, Соляний похід Ганді 1930 року, бойкотування громадського транспорту чорношкірими американцями після інциденту з Розою Паркс 1 грудня 1955 року).

Діяльність, спрямована на результат

30 хв.

Звертаючись до попереднього завдання, учасники, з допомогою модераторів, мозковим штурмом складають перелік результатів, на досягнення яких були спрямовані протестні рухи.

Далі модератори пропонують учасникам озвучити результати, яких вони очікують досягти під час своїх кампаній,

спрямованих на вирішення проблем громади, окреслених на попередніх заняттях та проаналізувати їх за такою схемою:

1. Чи досяжним є результат? Коли його можна досягти? Як переформувувати очікуваний результат так, щоб він був досяжним?
2. Від кого і від чого залежить досягнення результату? Які кроки для досягнення результату можете здійснити саме ви, а не хтось інший?

Підведення підсумків.

Домашнє завдання

10 хв.

«Термометр». Учасники оцінюють «температуру» заняття за такими критеріями:

- цікаво;
- корисно;
- динаміка процесу.

Домашнє завдання:

В контексті проблеми громади, яку ви визначили під час попередніх занять:

1. Складіть список людей, організацій установ, які:
 - можуть допомогти вам у вашій кампанії;
 - можуть перешкодити вам у вашій кампанії;
 - є нейтральними.
2. Сформулюйте по одному короткому повідомленню (3-4 речення) для кожної із груп, які ви визначили у попередньому пункті. У повідомленні повинні міститися такі компоненти:
 - якою є проблема;
 - чому вона важлива;
 - заклик до дії (мотивувати тих, хто може допомогти приєднатись до вас у вирішення цієї проблеми; переконати тих, хто нейтральний, підтримати вас; нейтралізувати тих, хто може вам перешкодити).

АДВОКАЦІЯ

КОРОТКИЙ ОПИС МОДУЛЯ

Метою модуля є аналіз стратегій, які дозволяють успішно використовувати адвокацію для вирішення проблем громади. Дається загальний огляд поняття «адвокаційна кампанія», розглядаються окремі етапи адвокаційної кампанії, а також розкриваються витання зв'язку адвокації з активною громадянською позицією.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Наприкінці модуля учасники знають:

- ключові компоненти ефективної адвокаційної кампанії;
- роль адвокації у вирішенні проблем громади;
- етапи та складові адвокаційної кампанії.

Наприкінці модуля учасники вміють:

- формулювати проблему та обґрунтовувати її значимість для громади;
- виділяти цільові групи та визначати їх потреби;
- напрацьовувати шляхи реагування на потреби.

Наприкінці модуля учасники демонструють такі ставлення та поведінку:

- впевненість у собі, усвідомлення своїх здібностей, навичок та їх обмежень;
- готовність працювати з іншими задля досягнення спільної мети, виконувати спільні завдання і вирішувати проблеми разом.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Zoom, Padlet

ПІДГОТОВКА ЗАВДАННЯ

Скласти список зацікавлених сторін у контексті своєї адвокаційної кампанії та

сформулювати по одному короткому повідомленню для кожної групи.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

- Що таке адвокація
- Формулювання цілей
- Інформаційне повідомлення

ПЛАН МОДУЛЯ

Актуалізація пройденого матеріалу

10 хв.

За допомогою модераторів учасники пригадують попереднє заняття та обмінюються враженнями про те, як вони виконували домашнє завдання.

Модератори звертають увагу на те, що вже зроблено командами в контексті вирішення проблеми громади:

- визначили проблему, яка існує в суспільстві і пов'язана з групою людей;
- визначили, яке право порушено;
- озвучили, що ця проблема є;
- є сторони, залучені до проблеми (влада — громада).

Що таке адвокація.

20 хв.

Модератори пропонують короткий розбір поняття «адвокаційна кампанія» (кампанія адвокати) за допомогою мозкового штурму «Що спільного між словами адвокат і адвокати?». Звертається увага на те, що адвокаційна кампанія спрямована на вирішення проблеми, яка має суспільний інтерес.

Поняття суспільного інтересу розглядається на прикладі двох ситуацій:

1. У вас зламався мобільний телефон. Ви залишилися без гаджета (зв'язку, Інтернету). Чи має ця проблема ознаки суспільного інтересу?
2. У вашому місті міська влада приймає рішення про відключення електроенергії щодня з 12 до 15 год. Чи містить ця проблема ознаки суспільного інтересу? Для кого це є проблемою?

Можливі відповіді:

- Друга проблема має ознаки суспільного інтересу, оскільки електроприлади є в кожному господарстві.
- Друга проблема буде стосуватись кожного мешканця міста. Вона може мати негативні наслідки для життя і здоров'я (наприклад, застрягти у ліфті).
- Друга проблема має ознаки суспільного інтересу, оскільки багато робочих процесів пов'язані із використанням електроенергії. Якщо електроенергія не подається — робота стоїть.
- Відключення електроенергії може привести до зупинки підприємств, медичних закладів.

**Цільові групи та зацікавлені сторони.
Канали передачі інформації** 30 хв.

Питання до учасників: Що б ви запропонували, щоб надати цій проблемі суспільного розголосу? Мозковий штурм.

Коментарі від модераторів:

Однотимці — це ті, хто розуміє, що проблема є справді проблемою. Щоб надати якомога більше розголосу треба розуміти кому і в який спосіб цю інформацію подавати.

Нашою метою може бути залучити якомога більше людей, щоб разом з ними вирішити цю проблему. Але люди є різні. Хто може нам допомагати, а хто перешкоджати? Кому буде все одно? Як ми можемо доносити інформацію, враховуючи те, що різні люди отримують інформацію з різних джерел? (Доречно навести приклад,

як люди різних поколінь користуються чи не користуються соціальними мережами, слухають радіо, читають газети). Учасники презентують домашні завдання (короткі повідомлення для різних цільових груп у контексті їхньої адвокаційної кампанії) та зазначають, що можна змінити для того, щоб повідомлення якнайкраще сприймалося кожною цільовою групою.

Етапи адвокації 20 хв.

Кожна адвокаційна кампанія має свою логіку. Модератори пропонують визначити етапи кампанії в трьох групах. Кожна група посилення на Padlet з набором карток. Завданням групи є розкласти їх в логічному порядку.

Картки:

- Питання (проблема)
- Мета
- Завдання
- Цільова аудиторія
- Розробка звернення
- Канали комунікації
- Розбудова підтримки
- Втілення
- Збір даних
- Моніторинг
- Оцінка

**Підведення підсумків.
Домашнє завдання** 10 хв.

Оцінка модуля (питання до учасників):

- Які враження від сьогоднішнього заняття?
- Що нового ви сьогодні навчилися?
- Що ще потрібно доопрацювати? Про що почитати?
- Загальні коментарі, побажання.

Домашнє завдання:

Доопрацювати адвокаційні кампанії, використовуючи нову інформацію та роздаткові матеріали.

ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ. ПІДГОТОВКА ДО ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЛОКАЛЬНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ

КОРОТКИЙ ОПИС МОДУЛЯ

Підсумковий модуль першого етапу навчальної програми має на меті підготувати шкільні команди до проведення досліджень, зустрічей з гончарами та локальних презентацій.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Наприкінці модуля учасники знають:

- основи успішної комунікації;
- форми подачі інформації в залежності від цільової групи;
- ознаки достовірності та актуальності інформації;
- основні вимоги до презентаційних матеріалів, формату презентації.

Наприкінці модуля учасники вміють:

- аналізувати інформацію;
- добирати актуальні формати та способи донесення інформації;
- працювати з аудиторією.

Наприкінці модуля учасники демонструють такі ставлення та поведінку:

- впевненість у собі, усвідомлення своїх здібностей, навичок та їх обмежень;
- готовність працювати з іншими для досягнення спільної мети, виконувати спільні завдання;
- застосовують отримані знання та навички на практиці;
- обмінюються інформацією та досвідом з іншими членами команди, вносять ідеї, пропозиції та докладають зусиль для досягнення командою результату.

МАТЕРІАЛИ

- ілюстрація етапів проекту;
- інформація про майстрів, з якими зустрічатимуться команди.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Zoom, Google Document.

ПІДГОТОВКА ЗАВДАННЯ

Доопрацювати адвокаційні кампанії.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

Пам'ятка для учасників проекту.

ПЛАН МОДУЛЯ

Актуалізація пройденого матеріалу

10 хв.

Модератори роблять загальний огляд виконаних домашніх завдань, зазначаючи сильні сторони кожної адвокаційної кампанії.

Після цього модератори представляють подальші етапи проекту, фокусуючись на дослідженнях, які шкільні команди повинні провести у своїх місцевостях.

Дослідження складається трьох блоків:

1. Як в громаді розвивалося гончарне ремесло. Відколи і як? Які його особливості у громаді? (види кераміки відрізняються між собою).
2. Майстер як представник вашої громади. Чим він цікавий громаді і чим він займається.
3. Як майстер може допомогти вам з вирішенням проблеми, яку ви визначили для громади?

Учасники ознайомлюються з інформацією про майстрів, з якими вони зустрічатимуться під час дослідження.

Підготовка до зустрічі з майстрами

20 хв.

Учасники об'єднуються у групи. Кожна група отримує завдання підготувати 5 питань та 5 можливих ракурсів фотографій до кожного з блоків дослідження. Напрацювання груп фіксуються у документі спільного доступу. Цей документ лягає в основу Пам'ятки учасників проекту, яка розсилається через 1-2 дні після заняття.

Рольова гра

45 хв.

Моделювання розмови з гончарем з двох перспектив:

1. Гончар погоджується, що проблема, яку піднімає команда у адвокаційній кампанії, існує, підтримує необхідність її вирішення, і він/вона готовий/готова допомагати її вирішити.

2. Гончар стверджує, що проблеми нема. Завдання — поставити питання так, щоб переконати, що ця проблема стосується і його, і членів команди. Завдання підвищеної складності — зробити з майстра свого союзника. Команди отримують 10 хвилин на підготовку та 3 хвилини на рольову гру. Дебрифінг.

Підведення підсумків.

Домашнє завдання

15 хв.

Домашнє завдання:

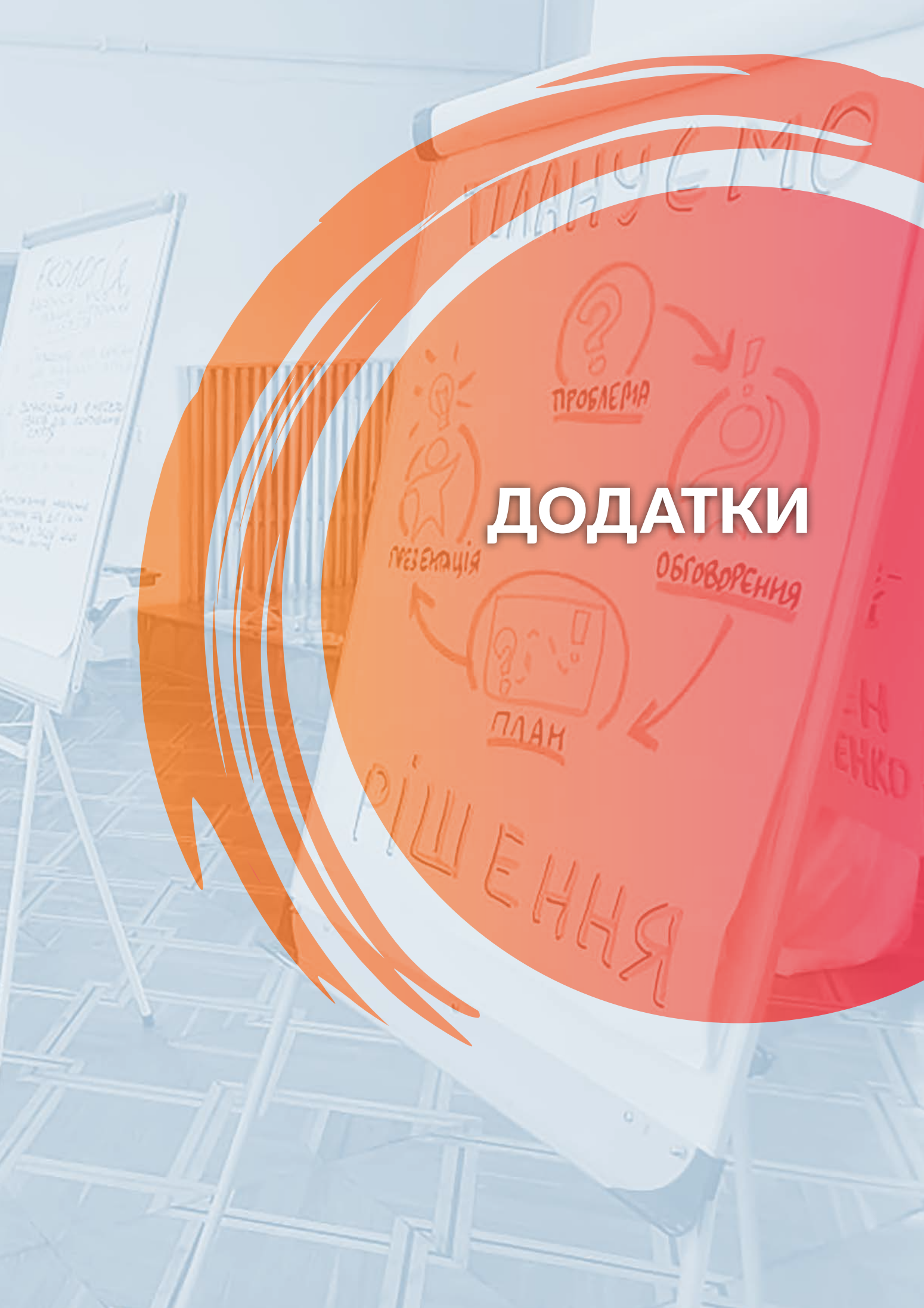
1. Підготувати дослідження на тему розвиток державності та ремесел у своїй місцевості із залученням гончарів.
2. Підготувати та провести локальну презентацію.

Модератори детально представляють наступні етапи проекту, завдання, які стоять перед групами, та відповідають на питання.

Фінальна оцінка навчальної програми.

ДОДАТКИ

ГРОМАДЯНСТВО ТА УЧАСТЬ МОЛОДІ

Участь молоді — це надання молодим людям можливості впливати на усі питання, які стосуються їх життя:

- через участь у прийнятті рішень разом з дорослими;
- через власну діяльність, яка впливає на те, що відбувається довкола.

Концепція участі передбачає можливість молодих людей **вільно брати участь у соціальних процесах та процесах розвитку**. При цьому таке включення повинно бути активним, добровільним та усвідомленим.

Переглянута Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні⁹ визначає поняття молодіжної участі як «участь у демократичному житті будь-якого співтовариства не зводиться до голосування або висунення своєї кандидатури на виборах, хоча і це вельми важливо. Участь у житті суспільства і активна громадянська позиція передбачають наявність прав, засобів, простору і можливостей, а де необхідно — і підтримку для участі в процесі ухвалення рішень і впливу на цей процес, а також участі в будь-яких формах діяльності з метою побудови кращого суспільства».

У посібнику з Переглянутої *Європейської хартії* про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті¹⁰ зазначається, що «Дане визначення виходить за рамки вузького розуміння участі молоді у якості політичної діяльності або вступу до молодіжних рад. Воно підкреслює той факт, що брати участь — означає мати вплив та відповідальність за рішення, дії, що впливають на життя молодих людей або просто є важливими

для них.» і далі: «Визначене Хартією поняття участі також свідчить про зміну підходу до молодих людей та до залучення молоді до громадського життя. Молодь не розглядається як група, яка потребує захисту та допомоги, або як жертва (проблемний підхід). Молодь також не розглядається як об'єкт втручання дорослих, тому що дорослі вважають, що вони знають, що краще для молодих людей. Тепер поняттям «молодь» розуміються активні учасники життя суспільства чи організацій, партнери з великим потенціалом, сповнені сил й талантів. Молоді люди повинні бути учасниками, яким дана можливість заявити про свої потреби та які шукають способи задовольнити їх».

Модель участі молоді Марка Янса та Курта Де Бекера ілюструє участь молоді як рівнобедрений трикутник, вершинами якого є виклик, здатність та об'єднаність.

Участь має базуватись на відчутті виклику. в цьому випадку виклик має походити безпосередньо з повсякденного життя молодої людини, безпосередньо відноситись та цікавити її.

Участь має базуватись на відчутті здатності. Молодим людям треба мати знання та навички для того щоб залучатись та брати участь. Проекти або ініціативи мають відповідати здатностям молодих людей і в той самий час, ці проекти та ініціативи мають передбачати розвиток необхідних для їх реалізації знань та навичок у молодих людей.

Участь має базуватись на відчутті об'єднаності. Молоді люди потребують відчуття об'єднаності та підтримки з боку однолітків, дорослих, громад, рухів. Іншими словами молодим людям необхідне відчуття того, що вони не самотні, що вони можуть співвіднести себе з групою однолітків та розраховувати на підтримку групи або організації/інституції.

Американський психолог Роджер Харт використовуючи образ драбини, розробив інструмент для аналізу ступеня участі. Концепція Харта відносна та вивчає взаємодію між дітьми та дорослими.

⁹ Переглянута Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні

¹⁰ <https://www.schools-for-democracy.org/biblioteka/posibnyky-rady-yevropy-z-prav-liudyny-ta-aktyvnoi-uchastidlia-molodi/skazhi-svoe-slovo>

ДРАБИНА УЧАСТІ МОЛОДІ ЗА РОДЖЕРОМ ХАРТОМ

Сходінка 8. Спільне прийняття рішень. Проекти або ідеї ініціюються молодими людьми. Вони запрошують дорослих до спільного прийняття рішень в якості партнерів.

Сходінка 7. Молодих людей супроводжують, проте ініціатива йде від них. Молоді люди ініціюють та управляють проектами або ініціативами. Дорослих можуть залучати для надання необхідної підтримки, але проект може бути реалізованим і без їхнього втручання.

Сходінка 6. Ініціатива дорослих, рішення приймаються спільно. Дорослі ініціюють проекти, проте молоді люди залучені до процесу прийняття рішень на рівні партнерів.

Сходінка 5. З молоддю консультуються та інформують. Проекти ініціюються та управляються дорослими, але молоді люди надають поради та пропозиції та їх інформують

яким чином ці пропозиції та поради впливають на рішення, що приймаються.

Сходінка 4. Молодих людей призначають та інформують. Проекти ініціюються та управляються дорослими. Молоді люди залучені до виконання якихось окремих ролей або завдань в рамках проекту, проте вони свідомі того, який вплив вони мають на реалізацію проекту.

Сходінка 3. Видимість участі. Молоді люди виконують окремі ролі в рамках проекту, але не мають жодного впливу. Створюється ілюзія (навмисне або підсвідомо), що молоді люди залучені та беруть участь, проте у них немає вибору щодо того що вони роблять і як вони роблять.

Сходінка 2. Молоді люди як декорація. Молоді люди необхідні в проекті щоб бути представленими як молодь з обмеженими можливостями. в них немає ніякої ролі, крім самого факту їхньої присутності — і як і будь які декорації — молодь має бути добре видимою для сторонніх спостерігачів.

Сходінка 1. Молоддю маніпулюють. Молодь запрошують до участі в проекті, проте вони не мають ніякого впливу на рішення та результати проекту. Фактично присутність молоді необхідна для досягнення якоїсь іншої мети, такої як, наприклад, перемогти на місцевих виборах, справити добре враження або отримати додаткове фінансування від інституцій чи фондів, які підтримують участь молоді.

Ключові напрямки розвитку участі молоді:

- Молодіжне інформування.
- Розвиток і підтримка програм та проектів, які реалізуються молоддю.
- Розвиток молодіжного представництва.

Загалом, участь молоді — це не один із напрямків молодіжної політики, а наскрізний принцип її реалізації. Принцип молодіжної участі повинен бути присутнім у всіх напрямках роботи з молоддю, а рівень молодіжної участі стає основним критерієм оцінки ефективності роботи з молоддю, в тому числі — через громадянську освіту.

ПРИНЦИПИ ПРАВ ЛЮДИНИ

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ТА НЕВІД'ЄМНІСТЬ

Перша стаття Загальної декларації прав людини проголошує: «Усі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах». Права людини універсальні, бо вони побудовані на загальнолюдських цінностях та потребах. Так жодна людина не відчуває задоволення від катувань і нікому не сподобається бути дискримінованим за певною ознакою. Права людини належать усім людям без винятку, і ніхто не може добровільно від них відмовитись, так само, як і інші не можуть позбавити людину цих прав.

НЕПОДІЛЬНІСТЬ ТА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ

Принцип неподільності нагадує про те, що не можна розглядати права людини в ієрархічному порядку, ділити їх на більш чи менш важливі. Усі права та свободи (громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні) взаємопов'язані та базуються на повазі до людської гідності кожної окремої людини. Відповідно, усі права є однаково важливими поодиночі й разом та мають рівний статус. Реалізація одного права переважно залежить від реалізації інших прав. Так без реалізації права на освіту втрачає сенс доступність виборчих прав, а без гарантій свободи від дискримінації закріплення соціальних прав може стати додатковою несправедливістю.

РІВНІСТЬ І НЕДИСКРИМІНАЦІЯ

Усі люди є рівними, тому що кожна людина від народження наділена людською гідністю, безвідносно до її індивідуальних чи соціальних особливостей. Права людини належать кожному, незалежно від таких характеристик як раса, колір, стать, етнічна приналежність,

вік, мова, релігія, політична чи інша думка, національне чи соціальне походження, інвалідність, майно, місце народження чи будь-якого іншого статусу, як зазначається у міжнародному праві прав людини.

Українське законодавство визначає, що «дискримінація — ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» (Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні, 2012).

Одним з найпоширеніших способів є механізми інклюзії, або включення. **Інклюзія** — це процес реального включення будь-якої людини, що передбачає створення для неї умов доступності в закладі, інституції, будь-якому громадському просторі, забезпечення можливостей рівноправно брати участь у суспільному житті завдяки розробці та застосуванню конкретних рішень.

ПІДЗВІТНІСТЬ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

Держави та інші носії обов'язків несуть відповідальність за дотримання прав людини. у зв'язку з цим вони повинні дотримуватись правових норм та стандартів, закріплених у документах з прав людини. в іншому випадку постраждалі носії прав мають право порушити провадження за відповідним позовом до компетентного суду чи іншого судового або позасудового органу, відповідно до правил та процедур, передбачених законодавством.

Необхідною для держави є наявність правових процедур та механізмів, які забезпечують підзвітність носіїв обов'язків (представників влади) за виконання своїх зобов'язань у сфері дотримання та захисту прав людини. Держави та інші сторони, наділені владними повноваженнями, відповідають за дотримання прав людини. у зв'язку з цим, вони повинні виконувати правові норми і стандарти, передбачені міжнародними документами з прав людини. Якщо ж вони не виконують такі норми і стандарти, носії порушених прав мають право звернутись до компетентного суду чи іншого органу з вимогою належної компенсації відповідно до правил та процедур, встановлених законом.

КУЛЬТУРНІ ПРАВА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ В КУЛЬТУРІ

Коли ми чуємо про права людини, то перші асоціації, які виникають, пов'язані з чимось глобальним, наприклад, якісь фрагменти з історії, що асоціюється з правом на життя. Або якась протестна акція на які значна кількість людей відстоює важливі для неї цінності та уявлення про майбутнє. Культурні права в цьому асоціативному ряді вникаю не на першому, і навіть не на другому місці. Хоча за своєю значущістю вони не посуваються так би мовити «класичним» правам людини — громадським і політичним. і це відбувається через неподільність прав людини

Культурні права закріплені в Конституції, в ЗУ «Про культуру», ЗУ «Про національні меншини в Україні», а також в цілій низці міжнародних документів, передовсім це Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Європейська конвенція про захист прав і основоположних свобод, а також Хартія основних прав ЄС.

Першою загальною гарантією культурних прав стала ст. 27 Загальної декларації прав людини, яка включає право кожної людини вільно

брати участь у культурному житті, насолоджуватися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами.

Більш широке визначення міститься у статті 15 Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права, де зазначається, що держави мають «визнавати право кожної людини на участь у культурному житті» й не допускати будь-якої дискримінації у цій сфері.

Саме на державу покладається обов'язок постійно вживати конкретні заходи, які спрямовані на повне здійснення права кожного брати участь у культурному житті. Цей обов'язок держава виконує постійно і поступово виходячи із наявних в неї ресурсів, але в цьому випадку необхідно відрізнити «неспроможності» виконувати даний обов'язок в деяких ситуаціях від «небажання». Наприклад, спроможності держави може не вистачити щоб відкрити філармонію в кожному населеному пункті, але доступ населення до класичної музики може бути реалізовано іншим шляхом: через виїзні концерти та підтримку місцевих талантів.

Для оцінки реалізації права на участь у культурному житті Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав використовує 5 критеріїв:

Перший — **критерій наявності** — тобто території держави або громади повинна бути достатня кількість діючих закладів культури та відповідних програм. Яка саме кількість є достатньою вирішує сама держава або громада.

Другий **критерій доступності** за яким культурні заклади і простори, а також культурні послуги, які вони надають повинні бути реально, а не формально доступними фізично, економічно та інформаційно й надаватися без дискримінації.

Наступний критерієм є **прийнятність** відносно до якого закони, політика, стратегії, програми, а також окремі заходи та ініціативи, які спрямовані на реалізацію культурних прав повинні бути інклюзивними.

Четвертим є критерій **адаптованості**, який передбачає гнучкість та доречність стратегій, політик і програм. Тобто вони повинні відповідати потребам тих, хто споживає культурні послуги, та при необхідності швидко адаптуватися під такі потреби.

І останній критерій — це **критерій відповідності**, який оцінює наскільки дії, які спрямовані на реалізацію та забезпечення права на участь у культурному житті є ефективними.

Крім права на участь у культурному житті до **системи культурних прав** включають 1) право користуватися культурною спадщиною, 2) право на доступ до культурних цінностей, а також 3) свободу творчості та самовираження, 5) право на збереження своєї культурної самобутності.

СИТУАЦІЇ ДЛЯ РОБОТИ В ГРУПАХ ЗА ТЕМОЮ «ПРАВА ЛЮДИНИ»

До дверей лікарні в м. Одесі було підкинуто новонароджену дитину. Незважаючи на намагання співробітників лікарні і працівників міліції, встановити батьків дитини не вдалося.

Батьки 10-річного Андрія постійно пиячать. Удома часто трапляються бійки. Щоб убезпечити себе, Андрій повинен вечорами йти з дому, тому хлопчик не завжди виконує домашні завдання, що позначається на результатах його навчання.

Батьки забороняють 17-річній Вікторії гуляти увечері з друзями, ходити на дискотеки тощо, не дають їй грошей на дрібні витрати, вечорами зачиняють у кімнаті, аргументуючи свої дії тим, що їх дочка повинна успішно закінчити школу.

Микола навчається у сьомому класі. Про таких кажуть, що вони — душа компанії. Він завжди готовий допомогти друзям — підказати на контрольній, розсмішити на перерві. Часто на уроці йому просто нудно і він тоді займається своїми справами. За це вчителі Миколу можуть вигнати з уроку і він вештається по місту.

Щороку в день першого вересня до школи приходить священик. Після повчання та напутніх слів він усіх присутніх кропить свяченою водою. у п'ятий клас цього року прийшов новенький — Айдер. Під час ритуалу він намагається заховатися за спинами учнів. Чому?

ЯК ЗРОБИТИ ПОВІДОМ- ЛЕННЯ ЦІКАВИМ ТА ЕФЕКТИВНИМ

1. Повідомлення цікаве та ефективне, якщо містить **тезу, аргументи, висновок**.

Теза — головна ідея, викладена в експозиції (описі, тексті), яка має чітку аргументацію.

Аргументи — чіткі та короткі твердження, що підсилюють ідею.

Висновок — короткий підсумок, що має ґрунтуватися на доказах і міркуваннях, які ви раніше представили.

2. Готуючи повідомлення, врахуйте на яку **цільову групу** воно буде розраховане, кому воно буде цікаве, у кого викличе негативне сприйняття тощо. Звертаючись до всіх, Ви звертаєтесь ні до кого.

3. **Використовуйте прості розповідні речення.** Читачі і слухачі оцінюють прості речення як більш правдиві у порівнянні з довгими і складними. Просте речення містить іменник і дієслово. Введення у речення прикметників змінює характеристики іменників. Точно так само і прислівники змінюють сприйняття дієслів. Прикметники і прислівники вносять двозначність. Тому, вводячи ці частини мови, потрібно бути вкрай обережним.

Кожне додане слово повинно мати конкретну мету. Видаліть всі зайві слова з речення. Прості речення не потребують ком, тому вам не потрібно знання складних правил. Речення з пунктуаційними помилками справляють враження ліні та некомпетентності. Якщо ви пишете простими реченнями, то не робите таких помилок.

4. **Користуйтеся простими словами.** Мета комунікації — повідомити, переконати або вплинути.

5. **Одне речення — одна ідея або дія.** Прості розповідні речення за визначенням містять один іменник та одне дієслово. Це означає, що одне речення може стосуватися лише однієї ідеї або однієї дії, а це допомагає уникнути двозначності.

6. **Використовуйте активні слова.** Активні слова спонукають рухатися від речення до речення. Пасивні дієслова роблять речення слабкими.

7. Посилайтесь на авторитетних людей та **достовірні джерела інформації**. Але пам'ятайте, що авторитет для одних не завжди буде авторитетом для інших, врахуйте це, обираючи своїх потенційних читачів.

8. Пишіть так, щоб вам **самим цікаво було читати написане**.

ВДОСКОНАЛЮЙТЕСЬ

А для цього опануйте кілька методик, які варто час від часу повторювати.

1. «Самопрезентація». Уявіть, що вам потрібно розповісти про себе за одну хвилину. Спробуйте виділити ключову інформацію про себе, яку ви хочете донести до інших і потренуйте це робити за такий короткий час. Через кілька днів повторіть вправу — ви переконаєтесь, що інформації стало значно більше, і актуальність її змінилася.

2. Вправа «Генератор маячні». Прокидайтесь вранці і впродовж 2 хвилин красиво і авторитетно розповідайте вголос про буденні речі: наприклад, навіщо людству потрібні олівці, чому небо блакитного кольору, чому варто на сніданок їсти вівсяну кашу тощо. Практикуйте різні теми протягом тижня. Зробіть тижневу перерву і поверніться до цієї ж практики з цими ж темами. у вас обов'язково виникнуть нові аргументи.

3. Вправа «Фрейм». Уявіть три рамки: 1) людина, яка просить, 2) людина, яка має владу, 3) людина, яка пропонує можливості. Спробуйте переконати в чомусь співрозмовника, приміряючи на себе по черзі кожну з цих ролей-рамок.

4. Вправа на тренування спостережливості «Одеська година». Упродовж дня або принаймні години будь-яке спілкування починайте з питання. Це корисна вправа, яка допоможе навчитися чути і розуміти співрозмовника, а не намагатися одразу його в чомусь переконати.

5. Вправа «Шерлок Холмс». Пригадайте людину, з якою ви нещодавно спілкувалися. Як вона була одягнена? Коли у неї день народження? Що її турбує? Інший варіант цієї вправи — спробуйте вгадати думки

співрозмовника, правильно зрозуміти його поведінку (наприклад, чому він весь час переверяє свій смартфон). Тільки одразу перевірте своє припущення, прямо запитавши про це.

6. Вправа на роботу з емоціями «Прес-конференція». Протягом хвилини розповідайте про себе або «продавайте» щось. Потім попросіть співрозмовника ставити вам гострі, провокативні запитання, а ви відповідайте максимально спокійно. Це дозволяє тренувати асертивність — вміння відстоювати свою точку зору ввічливо і з повагою до співрозмовника, не піддаючись емоціям та провокаціям.

7. Вправа на пошук «перемикача» і вдалої аргументації «Купив — продай». Згадайте товар вартістю понад 1000 гривень і спробуйте його продати. Зверніть увагу — ви фокусуєтесь лише на власних мотивах чи все-таки цікавитесь, чим цей товар буде корисний співрозмовнику? Бо краще, звісно, другий варіант. Не забувайте: у тренуванні нових навичок важливий комплексний підхід: тому використовуйте всі або більшість цих вправ і поєднуйте їх між собою. Прикладом цієї методики є відома багатьом фраза: купи слона.

УСПІШНА КОМУНІКАЦІЯ

УСПІШНА КОМУНІКАЦІЯ = ЗАВДАННЯ + ЦІЛЬОВА АУДИТОРІЯ + ІНСТРУМЕНТИ

1. Мета. Більшість людей починають комунікацію, не розуміючи власних цілей. Варто щоразу запитувати себе, яка мета спілкування, що ви хочете почути чи отримати у відповідь.

2. Спостереження. Зберіть інформацію, яка допоможе вам у спілкуванні.

3. Довіра. Це вкрай важливий ресурс, без якого неможлива успішна взаємодія.

4. Стан. Фокусуйтеся на емоціях співрозмовника та не давайте волю власним.

5. Перемикач. Важливо зрозуміти, яка одна ваша фраза врешті зможе вплинути на конкретну людину і «перемкнути» її на ваш бік.

6. Сім «смертних гріхів» спілкування, яких варто уникати:

- плітки,
- осуд,
- негатив,
- пиха,
- виправдання,
- перебільшення,
- догматизм.

7. Ознаки якісної та результативної комунікації:

- **сенс** (запитуйте себе, навіщо ви хочете розпочати цю розмову і чи потрібна вона взагалі);
- **автентичність** (будьте собою і приймайте співрозмовника таким, який він є);
- **щирість** (якщо ви будете нещирі, співрозмовник це відчужує);
- **повага** (втілена у повазі до співрозмовника, його бажань та інтересів).

Комунікації — це не лише про те, щоб досягти свого тут і зараз, але й про побудову довгострокових зв'язків. Тому:

- будуйте хороші стосунки заздалегідь, адже ніколи не знаєш, коли і від кого знадобиться порада чи допомога;
- опануйте мистецтво small talk;
- підготуйте elevator pitch для знайомств з новими людьми;
- безкорисливо допомагайте іншим і не ведіть рахунок добрим справам — настане час, і хтось так само допоможе й вам;
- не їжте на самоті і періодично нагадуйте про себе старим знайомим;
- станьте організатором якоїсь події;
- знайомтесь з майстрами у налагодженні зв'язків і беріть із них приклад;
- розбудовуйте власний персональний бренд/стиль спілкування;
- пам'ятайте: щоб самому бути цікавим, потрібно цікавитись іншими.

ПОРАДИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ

- спілкування неможливе без встановлення контакту зі співрозмовником. Для цього продемонструйте співрозмовникові зацікавленість і готовність до розмови виразом обличчя і положенням тіла;
- слухайте активно: подавайте співрозмовникові сигнали, що ви слухаєте його уважно і намагаєтеся зрозуміти. Для цього час від часу повторюйте своїми словами найбільш важливі висловлювання співрозмовника. Робіть це з позитивною або питальною інтонацією, робіть короткі зауваження на кшталт: «так, розумію», «точно», «цікаво», «чудово»;
- будьте спостережливими, уважно стежте за емоціями, настроєм співрозмовника;
- не перебивайте співрозмовника, дайте йому можливість висловити свою думку до кінця. Саме думку, а не фразу чи пропозицію;
- щоб співрозмовник правильно зрозумів вашу основну думку, не захоплюйтеся загальними словами або занадто довгими фразами. Чим конкретніше буде висловлена ідея, тим простіше іншій людині зрозуміти її;
- говоріть достатньо голосно і чітко (це додає вашій мові впевненості);
- під час розмови підтримуйте зоровий контакт зі співрозмовником, використовуйте адекватні невербальні сигнали, які можуть сказати співрозмовникові більше, ніж слова (жести, рухи, вираз обличчя);
- ніколи під час спілкування не переходьте на особистості, особливо, під час дискусії. Пам'ятайте: оцінювати варто інформацію, аргументи, але не особу, яка є їх носієм;
- не завершуйте спілкування на стадії недоумовленостей чи нерозуміння окремих питань чи аргументів. Якщо так складається ситуація, обумовте місце та час ще однієї зустрічі. Пам'ятайте: недоумовленості вбивають довіру, відповідно — руйнують комунікацію.

ТРИМАЄМО КАМЕРУ

1. Фотографуйте так, **щоб фотокамера була на одному рівні з об'єктом зйомки**. Такої позиції особливо вимагає зйомка дітей та тварин. Якщо проводити зйомку зверху, то ракурс буде зовсім іншим, а також з'являться непотрібні спотворення. Але якщо ви задумали спеціально проводити зйомку зверху, то це зовсім інша справа.
2. Фотографуючи **високі** об'єкти, — багатоповерхівки, храми, пам'ятники, дерева, гори — тримайте камеру **вертикально**, щоб повністю охопити висоту і при цьому не помістити зайвого у кадр.
3. Коли приймаєте рішення, фотографувати вертикально чи горизонтально, **зважайте на об'єкти у кадрі**. Якщо ваш друг або подруга просить сфотографувати його / її на тлі високого пам'ятника, це простіше зробити вертикальним кадром. Якщо ж на його / її тлі розміщений довгий горизонтальний об'єкт (палац) — це краще зробити горизонтальним кадром.
4. **Стежте за горизонтальними лініями** у кадрі. Досить трохи нахилити камеру — і автомобіль, що їхав прямою дорогою, буде котитися з пагорба.
5. **При фотографуванні використовуйте усі три плани** — передній, середній і дальній. Це робить фото об'ємним, передає перспективу.
6. Основа доброго фото — **нерухомий смартфон**. Найкраще використовувати штатив або трипод. Якщо ж його немає — тримайте смартфон двома руками. Використайте таймер, щоб не натискати на кнопку камери безпосередньо на смартфоні. При панорамній зйомці переміщайте смартфон плавно, без ривків та нахилів.

7. **Підходьте ближче до об'єкта** — так можна зробити цікаві фото. Ця порада актуальна і для смартфона, і для фотокамери. Станьте буквально на відстані витягнутої руки до людини чи об'єкта, який ви фотографуєте. Саме на такій дистанції починають вимальовуватись контекст та атмосфера, що зробить фото цікавим та ефектним. Фотографування з близької відстані також допомагає точно сфокусуватись на об'єкті і розмити некрасивий фон.
8. **НЕ використовуйте цифровий зум** — фотографії будуть низької якості. Цифровий зум лише кадрує зображення, тим самим погіршуючи якість фото. Навіть якщо у вас є оптичний зум, використовуйте функцію збільшення дуже обережно.

КОМПОЗИЦІЯ

У хорошому кадрі відразу зрозуміло, куди треба дивитися. у чудовому кадрі буде працювати кожна деталь. Аби зробити хороше фото використовуємо **правила композиції**.

1. **Позбавляємось від візуального сміття у кадрі.** Чим менше зайвого у кадрі — тим зрозуміліше, куди треба дивитись. Перш ніж зробити фото, подивіться, щоб в кадр не потрапило нічого, що псує фотографію: лінії високовольтних передач, дроти, дорожні знаки, огорожі, сміття та інший непотріб. Звертайте увагу на те, що розташоване позаду об'єкта зйомки: щоби з людей, яких ви фотографуєте, не «виростали» інші об'єкти (будівлі, антени, стовпи, дерева, гілки тощо).
2. **Правило третин.** Будь-який кадр можна розділити по горизонталі і вертикалі на три частини. Композиція буде гармонійною, якщо помістити об'єкт на один із перетинів третин у кадрі.

Деякі смартфони мають функцію розби-
вки кадру на третини. Пошукайте у себе
Якщо ви фотографуєте об'єкт (людину,
малу групу людей), спробуйте розта-
шувати їх не по центру, а вздовж вер-
тикальних або горизонтальних ліній за
правилом третин, розміщуючи ключові
елементи сюжету (очі, голова, рот) на
перетині цих трьох частин. Тоді ліворуч
або праворуч у вас буде більше місця
й там можна буде залишити вільний
простір або ж розташувати другоряд-
ний об'єкт.

3. **Розміщувати об'єкти в інших точках кадру також можна!** Але краще, щоб для цього були якісь **композиційні причини**. Наприклад, показати симетрію.
4. **Фреймінг** (створення кадру у кадрі) — непоганий спосіб підказати, куди дивитись. Кадр можна зробити цікавим за допомогою чогось, що зможе доповнити основний об'єкт зйомки. Для фреймінгу можна використовувати будь що: вікно, гілку дерева або куща, перила чи сходи. Такі доповнення зможуть створити перспективу і додатковий об'єм у кадрі.
5. **Кути зйомки та кольори привертають увагу.** Експериментуйте з кутом зйомки, від цього фото стають цікавішими. Фото вийде добре, якщо у кадрі буде багато яскравих кольорів — яскравий одяг, прикраси, елементи декору тощо.

Лайфхак від професіоналів: Створити вдалу композицію простіше з непарною кількістю об'єктів у кадрі. Так що для натюрморту для початку краще взяти не два, а три яблука.

ФОТОГРАФУЄМО ЛЮДЕЙ

1. Під час портретної зйомки зробіть так, щоб у кадрі було якомога менше зайвих об'єктів, які відволікають від основного об'єкта (меблі, інші люди тощо). **Приберіть усе, що не стосується сюжету вашого фото.**
2. При портретній фотозйомці дуже важливо **стежити за глибиною різкості**. Повністю різким в кадрі має бути лише портрет моделі, і то не завжди. Розмитий задній план завжди дуже вирашаний при портретах і фотосесіях. Коли ви фокусуєтесь, звертайте увагу на те, щоб очі були обов'язково у фокусі.
3. Можуть виявитися цікавими портрети, зняті **крупним планом** — коли у кадрі видно лише обличчя або частину обличчя. Це дозволяє посилити художнє навантаження на кожен елемент портрета: зачіска, косметика або неголеність будуть більше виділятися.
4. У випадку, якщо вам потрібно сфотографувати людину у повний зріст на фоні моря або мальовничих гір, пам'ятайте, що **не варто намагатися вбити двох зайців**: вдало не вийдуть одночасно і пейзаж і людина. Робіть фото так, щоб людина була центром композиції, а гори і море створювали якісний фон. Краєвид можна сфотографувати окремо.
5. **Уникайте стійки струнко:** дайте можливість людині розслабитися і прийняти зручну позу. Також незайвим буде подивитися пози для фотографій людей.

6. **Зверніть увагу на одяг моделі.** Він повинен сидіти нормально, не мати плям тощо. Щоб приховати такі дефекти, кадр можна перекомпонувати, змінивши ракурс.
7. **Не намагайтесь фотографувати «в лоб».** Фото вийде нецікаве. Зовсім не обов'язково, щоб модель дивилася в кадр. Навпаки — найцікавіші фотографії часто виходять, коли людина захоплено зайнята якоюсь справою або замислено дивиться в сторону. Важливо, що в такі моменти модель не напружується і виглядає природно у кадрі.
8. **Ловіть емоції.** Ваші фото будуть живими та динамічними.
9. **Пам'ятайте про правило контрасту.** Людину в темному фотографуйте на світлому фоні, і навпаки.
10. Рідко добре виходять фотографії, де модель розташовується строго по центру. Фотографія вийде більш природною, якщо **розмістити людину трохи праворуч або ліворуч** (але не залишайте занадто багато порожнього місця по сторонах).

ОСВІТЛЕННЯ ТА РЕДАГУВАННЯ

Добре фото може вийти при доброму та цікавому освітленні. Намагайтесь його знайти або створити.

Намагайтесь розташовувати джерело найяскравішого світла (наприклад, сонце) позаду себе.

Тоді воно освітлюватиме те, що ви знімаєте. Майте на увазі, що під час заходу сонця в кадрі може опинитися ваша тінь. Будьте уважні й ставайте так, щоби цього уникнути, адже тінь може закрити те, що ви хочете сфотографувати.

Фотографуйте при природному освітленні. Намагайтеся мінімально використовувати спалах, особливо вбудований.

Водночас, **не бійтесь слабого світла.** При поганому освітленні використовуйте ліхтарик замість лампи та аркуш білого паперу замість відбивача. Якщо і цього нема — не страшно. Фото, зроблені при слабкому освітленні, є зернистими, але це можна пробачити. Іноді допомагає конвертація у чорно-білий формат.

Лайфхак: фотографію краще трохи недосвітити, аніж пересвітити. у першому випадку фото можна висвітлити у редакторі. у другому цього зробити не вдасться.

РЕДАГУВАННЯ

Хочете знати правду про свої фото? Подивіться на них на моніторі комп'ютера, а не на смартфоні.

Не бійтесь кадрувати фото — обрізати все зайве, що потрапило у кадр.

Менше — краще, якщо це про редагування. Використовуйте додатки для редагування фото. Так ви зможете налаштувати баланс білого, криві, повернути зображення, налаштувати перспективу, контраст, додати чи зменшити зернистість, конвертувати в чорно-білий. Але дотримуйтесь мінімалізму у редагуванні.

Не використовуйте вбудовані фільтри. Краще обробити фото у редакторі

ВИКОРИСТОВУЄМО МОЖЛИВОСТІ СМАРТФОНА МАКСИМАЛЬНО

Технічні характеристики вашої камери — це засіб, а не мета. Треба знати можливості та особливості своєї камери і використовувати їх.

1. **Завжди протирайте лінзи.** Лінзи телефону теж забруднюються, тому майте при собі тканину для протирання та робіть це регулярно. Стежте за тим, щоб поруч з телефоном не лежали предмети, що можуть пошкодити лінзу, наприклад, ключі чи інші гострі предмети. Те ж саме робіть зі спалахом.
2. **Використовуйте додатки, які допоможуть контролювати налаштування камери.** Це дасть змогу виходити зі складних світлових ситуацій та використовувати креативні техніки зйомки.
3. **Практикуйте компенсацію експозиції.** Смартфонам потрібно підказувати, на чому слід сфокусуватись. Для цього при наведенні камери потрібно коротко торкнутись пальцем на зображення об'єкта, який ви хочете зробити чітким на фото. Це також допомагає зробити зображення світлішим.
4. **Робіть одразу кілька знімків.** Спробуйте серійну зйомку. у такому випадку ви можете обрати серед кількох фото одне краще.

Залишайтеся вірними своєму стилю та голосу. Думайте як фотограф. Те, що робить зображення вдалим, лишається незмінним — експозиція, освітлення, композиція

ПРАВИЛА, ПРАВО, ПРАВА

ПРАВИЛА, ПРАВО, ПРАВА

ЦЕ ВСЕ ДОМОВЛЕНОСТІ, АЛЕ
ЗМІСТ У НИХ РІЗНИЙ

ПРАВИЛА ПОТРІБНІ ДЛЯ БУДЬ-ЯКОЇ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДЕЙ.

ВІЗЬМЕМО НАШ КУРС. НА ПЕРШІЙ ЗУСТРІЧІ МИ ДОМОВИЛИСЬ ПРО ПРАВИЛА.

ПРАВИЛА ДІЮТЬ У КОЖНІЙ ГРІ. НЕРІДКО ОБИРАЮТЬ АБО ПРИЗНАЧАЮТЬ НЕЗАЛЕЖНОГО **СУДДЮ** – АРБІТРА, АБИ ВІН СТЕЖИВ, ЩОБ ПРАВИЛА ВИКОНУВАЛИСЬ ОДНАКОВО УСІМА.

А ТИХ, ХТО НЕ ДОТРИМУЄТЬСЯ ПРАВИЛ, СУДДЯ ПОКАРАЄ.

У РЕАЛЬНОМУ ЖИТТІ УСЕ ТАК САМО. ТИХ, ХТО ПОРУШУЄ ПРАВИЛА, ВІДПРАВЛЯЮТЬ ДО СУДУ, ДЕ СУДДЯ ПРИЗНАЧАЄ ПОКАРАННЯ.

**АЛЕ ЯК СУДДЯ
ВИЗНАЧАЄ, ЯКЕ
ПОКАРАННЯ
ПРИЗНАЧИТИ?**

І ТУТ МИ
ПЕРЕХОДИМО ДО
РОЗМОВИ ПРО
ПРАВО.

ПРАВИЛА, ЯКІ ДІЮТЬ У ДЕРЖАВІ, НАЗИВАЮТЬ **ПРАВОМ**. ВОНИ ЗАПИСАНІ У КОНСТИТУЦІЇ, КОДЕКСАХ ТА ЗАКОНАХ.

СУДДЯ ПОВИНЕН ПРИЗНАЧИТИ ПОКАРАННЯ ЗГІДНО З ПРАВОМ, А НЕ ЯК ЙОМУ ЗАМАНЕТЬСЯ.

ТОМУ ЩО СУДДЯ Є ПРЕДСТАВНИКОМ ДЕРЖАВИ, ЯКА ВЗЯЛА НА СЕБЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ЛЮДЕЙ

ЦІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ ПЕРЕД ЛЮДЬМИ НАЗИВАЮТЬ **ПРАВАМИ ЛЮДИНИ**

**АЛЕ НАВІЩО ДЕРЖАВІ БРАТИ
НА СЕБЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ?**

ЯКЩО ДЕРЖАВА НЕ БЕРЕ НА СЕБЕ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДОТРИМУВАТИСЬ ПРАВ ЛЮДИНИ, ТО У ЦИВІЛІЗОВАНИЙ СВІТ ЇЇ НЕ ПРИЙМУТЬ.

ТОМУ ЩО ПРАВИЛЬНА ДЕРЖАВА – ЦЕ ТА, ЯКА ДОТРИМУЄТЬСЯ ДОМОВЛЕНОСТЕЙ ЗІ СВОЇМ НАРОДОМ, А НЕ ТА, ДЕ ПРЕДСТАВНИКИ ВЛАДИ РОБЛЯТЬ ВСЕ, ЩО ЇМ ЗАМАНЕТЬСЯ.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Ознаки держави:

- Державний суверенітет;
- Територія;
- Органи публічної влади;
- Система права;
- Фінансова та податкова система;
- Збройні сили;
- Зовнішня політика.

Формування цих рис держави можна прослідкувати на кожному етапі історії України.

I. Русь-Україна, Галицько-Волинська держава.

На цьому етапі формується територія держави. Київські князі приєднують слов'янські племена, обкладають їх даниною.

З'являється перша збірка писаних законів «Руська правда» (1024 р.).

Походи на Візантію, Хазарський каганат, Волзьку Булгарію були проявом зовнішньої політики, бо так Русь заявляла про себе іншим країнам.

Збройні сили — дружини князів.

Фінанси та податки: Князь Володимир почав карбувати монети.

II. Литовсько-Руська держава та Річ Посполита.

До пам'яток права цього періоду відносимо Литовські статuti (1529, 1566, 1588рр.);

Магдебурзьке право.

Перші дипломатичні зв'язки.

III. Козацька держава.

Територія визначалася в трьох воєводствах: Київське, Чернігівське, Брацлавське.

Столиця — м. Чигирин.

Збройні сили — козацьке військо.

Органи публічної влади- Гетьман, Загальна військова рада, старшинська рада, Генеральний уряд.

Органи влади формувалися шляхом виборів. Активна зовнішня політика — договори з Польщею, Молдавським князівством, Швецією, Трансільванією, Росією.

Правова пам'ятка — Конституція Пилипа Орлика (1710р.).

IV. Українська державність 1917–1920 рр.

Органи публічної влади- Центральна Рада, Генеральний Секретаріат, Держава гетьмана Скоропадського, директорія.

Система права- Універсали Центральної Ради.

Українізація армії.

Активна зовнішня політика.

V. Українська державність на сучасному етапі.

16 липня 1990 р. — Декларація про державний суверенітет.

24 серпня 1991р. — Акт проголошення незалежності України.

1 грудня 1991 р. — Всеукраїнський референдум.

- Визначення кордонів держави.
- Визначення громадянства України.

6 грудня 1991 р. — Закон України «Про збройні сили України»

28 червня 1996 р. — прийняття Конституції України.

Вересень 1996 р. — запровадження гривні

ПРОТЕСТНІ РУХИ В УКРАЇНІ

Джерело: Історія протестного руху України: від Революції на граніті до «кредитного майдану» // Слово і Діло. Аналітичний портал. Матеріал від 24 листопада 2016, Доступно за посиланням: <https://bit.ly/3zudN6Z>

Фото взято з сайта: <https://voladm.gov.ua/>

ВІКТОРИНА ДО ТЕМИ «КОНСТИТУЦІЯ ТА КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ»

ПИТАННЯ ВІКТОРИНИ:

1. Хто є «батьком» першої Конституції?

- Пилип Орлик (правильна відповідь)
- Михайло Грушевський
- Леонід Кравчук
- Петро Калнишевський

2. Який ювілей Конституції Пилипа Орлика відзначали у 2020 році?

- 250 років
- 310 років (правильна відповідь)
- 350 років
- 400 років

3. Коли була прийнята Конституція України?

- 28.06.1996 (правильна відповідь)
- 24.08.1996
- 26.09.1995
- 16.07.1990

4. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є.....

- Президент
- Верховна Рада України
- народ (правильна відповідь)
- Кабінет Міністрів України

5. Скільки державних мов закріплено в Конституції України?

- одна (правильна відповідь)
- дві
- багато
- це не визначено

6. Який орган дає офіційне тлумачення Конституції та законів України?

- Президент
- Верховна Рада України

- Конституційний Суд (правильна відповідь)
- ніхто

7. Що із переліченого не є державним символом України?

- гімн
- калина (правильна відповідь)
- герб
- прапор

8. Скільки гілок влади є в Україні, відповідно до Конституції?

- 1
- 2
- 3 (правильна відповідь)
- 4

ЯК ФОРМУЛЮВАТИ ЦІЛІ

Для формулювання цілей зручно використувати методику SMART. Це аббревіатура п'яти англійських слів.

S-specific (конкретна);

M- measurable (вимірювальна);

A-achievable (досяжна);

R-realistic (реалістична)

T-time-bound (обмежена у часі)

Specific — Конкретна. Важливо чітко уявляти собі те, чого ми хочемо досягнути. Визначаючи цілі необхідно пам'ятати, що їх реалізація повинна щось змінити, покращити у функціонуванні громади. Це означає точний опис того, **ЩО** ми хочемо, а **НЕ** детальний опис способу, **ЯК** ми будемо цього досягати.

Measurable — Вимірювальна. Добре сформульована ціль повинна мати результат, який можна перевірити. За допомогою чого ми зрозуміємо, що досягли цілі? Хто або що нам це покаже?

Achievable — Досяжна. Досяжна ціль — це те, що ми можемо зробити без надмірних зусиль. Ви можете покроково уявити, що потрібно зробити, і кожен крок вам під силу.

Realistic — Реалістична. Для досягнення цілі у вас є ресурси: час, люди, кошти, наші вміння, знання, мотивація, а також наша самооцінка та віра в те, що ми зможемо досягнути цілі. Якщо ви плануєте щось, що приречене на провал заздалегідь, це відбере усі сили і відіб'є бажання до подальших дій. Кожен запланований крок можете зробити саме ви, а не хтось інший.

Time-bound — Обмежена у часі. Чітко визначайте терміни досягнення поставленої цілі. Знаючи скільки часу залишилось для реалізації цілі, ми можемо оцінити, чи можна її досягнути і якщо потрібно — скоригувати дії. «Time» означає, що ціль є окреслена в часі конкретною датою і вказаний конкретний термін, який визначає час її досягнення.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЦІЛЕЙ

Правильно сформульована ціль повинна допомогти відповісти на такі питання:

1. Що повинно змінитись в громаді?
2. Як ви уявляєте собі громаду після зміни?
3. Для чого? Що важливого завдяки цьому відбудеться в громаді?
4. Що є ціллю? Опишіть кінцевий стан?
5. Як ви будете це перевіряти? На основі чого ви дізнаєтесь, що досягли цілі?
6. Які у вас є ресурси, щоб досягнути цілі?
7. Коли хочете досягнути очікуваного стану? з якого часу повинно бути інакше?

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ

Три моменти складання інформаційного повідомлення:

1. Не перевантажувати повідомлення інформацією. Всі, хто буде читати повідомлення, повинні запам'ятати одну чітко висловлену у ньому думку.

2. Попередньо протестувати повідомлення, щоб перевірити правильність формулювань та переконатися, що повідомлення буде правильно сприйматися.

Наприклад, перед тим, як відправити листа Міністру охорони здоров'я, учасники кампанії з адвокації можуть показати цей лист працівнику Міністерства, щоб побачити його реакцію і можливо врахувати якісь зауваження.

3. Повідомлення повинно містити достовірні дані і бути логічно вибудованим. Необхідно не тільки розповісти про існуючу проблему, але і запропонувати можливі шляхи її вирішення. Посадові особи повинні чітко розуміти, що учасники кампанії з адвокації хочуть досягти, а саме: ви хочете, щоб в закон була внесена поправка, ви хочете, щоб політичний діяч підтримав кампанію з адвокації і взяв участь у зустрічі з посадовою особою.

Важливі аспекти складання інформаційного повідомлення:

1. Зміст. Пов'язаний з основною ідеєю повідомлення. Яку основну думку Ви хочете донести до цільової аудиторії? Яку ідею запам'ятає людина, що прочитала це повідомлення?

2. Мова. Чи буде зрозумілим Ваш стиль викладу для даної цільової аудиторії. Чи зрозумілі всі обрані Вами формулювання та

слова і чи не можуть представники цільової аудиторії трактувати їх по-своєму? Чи слід використовувати в тексті місцевий діалект або розмовний стиль?

3. Передавач повідомлення. Це людина або група осіб, які передають інформацію. Чи користуються вони повагою серед представників цільової аудиторії? Чи є у Вас можливість включити до числа осіб, що передають повідомлення, кого-небудь із людей, особисто зацікавлених у вирішенні проблеми? Учасники кампанії з адвокації посилять вплив повідомлення, якщо включать до нього пряме звернення тих груп населення, які безпосередньо стикаються з даною проблемою.

4. Шлях передачі повідомлення. Це спосіб, який обрали учасники кампанії з адвокації для передання повідомлення цільовій аудиторії (особисті зустрічі, прес-конференції, громадські слухання, оголошення, листівки в громадських місцях, конференції, звернення, пакети документів, списки фактів).

5. Час передачі повідомлення. Чи відбуваються у даний час інші події у суспільному та політичному житті, які можна використати для передачі повідомлення і таким чином привернути увагу до виконання поставленого завдання? Іноді виступи можна приурочити до яких-небудь подій (міжнародний день боротьби зі СНІДом, День захисту дітей та ін.). Можливо варто подумати про виборчу кампанію, яка примушує політиків уважно прислуховуватися до виступів громадськості і глибше вникнути в зміст Вашого інформаційного повідомлення.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю З МАЙСТРАМИ

(за результатами роботи команд)

1. Спитати, чи є проблеми у гончара з виготовленням виробів. Чи є взагалі якісь проблеми у його/її професії?
2. З попередніх блоків питань (про гончара як людину і про нього/неї у громаді) ми вже маємо уявлення про те, яка людина перед нами. Не випускати з уваги інформацію, яку ми вже про людину здобули.
3. Бути готовим до різних варіантів подій: він може бути як нашим союзником, так і нашим противником.
4. Якщо гончар розповідає про події у громаді, у яких він брав участь безпосередньо, відразу оцінюйте, на якій стороні він брав участь. Як була налаштована людина щодо певних змін? Позитивно чи негативно? Сприяла вона вирішенню питань, чи опиралася змінам?
5. Завжди в інформації є взаємозв'язок між попереднім питанням і відповіддю та між наступним. Слід про це пам'ятати.
6. Якщо ви під час спілкування зрозумієте, що людина не є готовою до публічної діяльності, то підштовхувати її до якихось радикальних змін у житті не варто.
7. У кожного є свій досвід. Проблема, яка важлива для нас, не обов'язково є важливою для інших. Варіанти дій: «Чи погоджуєтесь Ви із тим, що у нашій громаді є кілька проблем?» — «Так». — «Які проблеми Ви бачите у нашій громаді?» — Людина перелічує декілька проблем. Якщо серед цих проблем є та, якою ви займаєтесь — зосередьтесь на ній. Якщо у переліку немає проблеми, яка дуже близька з вашою — запропонуйте: «А ось це є проблемою?». і від цього вже ведіть розмову.
8. На категоричні відповіді ніколи не відповідайте категоричним питанням. Якщо вам відповідають «Ні» — можна залишити цю тему, або повернутись до неї трохи пізніше, переформулювавши початкове питання.
9. Не нав'язуйте своє бачення. Якщо ви чуєте від людини «Ні, це не моя проблема», «Мені це не цікаво», «Я не буду цим займатися» — не давіть.
10. Те, що у вас є досвід у соціальних мережах не означає, що всі мають такий самий досвід. Для когось соціальна мережа — це місцева газета, яку передплачують 50 людей.
11. Контролюйте те, що ви пропонуєте людині, розраховуючи на партнерство з нею. Не обіцяйте того, що не можете зробити. Не обіцяйте піти на будь-які умови, оскільки вони можуть виявитись для вас неприйнятними. Знайте свої можливості та обмеження. Формуючи пропозицію, думайте, які наслідки вона може мати.
12. Відчувайте атмосферу і почувайте себе вільно в розмові.
13. Завжди формулюйте питання так, щоб відповідь була прогнозованою. Будьте готові і до відповіді «так» і до відповіді «ні».

Якщо майстер є нашим союзником:

1. Запропонувати гончареві поширити нашу ідею у власних соцмережах
2. Попросити ініціювати збір коштів на кампанію на ярмарках та аукціонах (кошти підуть на рекламу ідеї, щоб більше людей побачило проблему, на інформування)
3. Запитати, чи готовий/готова він/вона залучити своїх знайомих та друзів до вирішення проблеми, взаємодіяти з представниками влади
4. Попросити дати інтерв'ю для радіо
5. Запитати чи може він/вона бути присутнім/присутньою особисто на важливих зустрічах
6. Запитати, чим він/вона може ще допомогти

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОЕКТУ

Дослідницька робота складатиметься з трьох умовних частин:

- Історія ремесел — складова історії нашого міста;
- Формування та вияви активного громадянства/активної громадянської позиції;
- Історія гончарства у контексті становлення та розвитку громадянства.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ:

1. Проаналізувати найвідоміші події з історії вашого міста:
 - Коли та як утворився населений пункт, чи отримав він магдебурзьке право (якщо отримав, то за якими ознаками);
 - Які ремісничі професії першими з'явилися; чи були створені об'єднання ремісників, якими були ці об'єднання; чи створювалися ремісничі цехи (зокрема гончарів), громадські спілки чи об'єднання; якщо створювалися, то для чого і як вони функціонували;
2. Дослідити у контексті історичних подій та подій сучасності факти, які свідчать про готовність громади, окремих груп у громаді відстоювати/поновлювати свої права:
 - Чи відбувалися в різні історичні епохи у вашій місцевості повстання, чи проходили протесні акції, мирні збори мешканців. Якщо відбувалися, то що було причиною, хто брав у них участь, яких результатів досягли;
 - Чи готові ви організувати/спланувати акцію, спрямовану на вирішення однієї з актуальних проблем, яка є у вашій громаді. Розробіть покроковий план дій та проаналізуйте/опишіть, що саме практично готова зробити ваша команда.

3. За результатами майстер-класів з гончарами проаналізувати розвиток та особливості гончарного ремесла вашого регіону. Набути певних практичних навичок ремесла, комунікації, дослідження історичних джерел, дослідження усної історії сучасності. Скласти коротку (неформальну) біографічну довідку про майстра.

ПОКРОКОВИЙ АЛГОРИТМ

1. Пригадайте теми та інформацію, яку ви отримували під час он-лайн зустрічей.
2. Проаналізуйте домашні завдання, які ви виконували індивідуально чи командою.
3. Систематизуйте все, що у вас напрацьовано.
4. Визначте, якої інформації вам не вистачає для вашого дослідження. Не забувайте, що результати дослідження ви презентуватимете у своїй громаді.
5. Складіть перелік запитань, на які вам необхідно знайти інформацію, або отримати її під час спілкування з гончарем.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ ПІД ЧАС МАЙСТЕР-КЛАСУ ЧИ ІНШОГО ФОРМАТУ СПІЛКУВАННЯ

1. Як у нашій місцевості виникло гончарство? у чому його особливості?
2. Які особливі техніки характерні для нашої місцевості? Чим гончарні вироби відрізняються від виробів інших регіонів?
3. Якою є родзинка нашої кераміки?
4. Чи впливало, на вашу думку, гончарство на розвиток нашого міста? Як саме?
5. Ви були свідком або учасником якихось подій, пов'язаних з відстоюванням/захистом ваших прав, прав інших людей? Що

це були за події? Чому люди протестували? Чи досягли мети? Чим закінчувалися такі протести, мирні акції?

6. Чи готові ви брати участь у протесних акціях, мирних зборах, мітингах тощо задля захисту прав людей? Чому ви готові/не готові це робити?
7. Які проблеми нашої громади для вас є актуальними? Чи готові ви долучатися до їх вирішення? Чи готові ви долучитися до наших дій задля вирішення однієї із проблем?
8. Яким був ваш шлях у професію? Для вас гончарство — це робота чи захоплення/хобі?
9. Що ви вважаєте своїм найбільшим досягненням? а найбільшим досягненням у гончарстві?
10. Чи можете поділитися секретами, адже вони є у кожного майстра?
11. Як склалися ваші стосунки з іншими майстрами? Як часто ви зустрічаєтеся?
12. Поділіться найкумеднішою історією, пов'язаною з процесом та результатом гончарювання.
13. Якою є ваша мрія, пов'язана з гончарством? Які плани на майбутнє?

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ФОТОМАТЕРІАЛІВ

1. Загальні плани: учасники майстер-класу, групові фото у процесі спілкування; загальні плани, які відображають майстерню, обладнання, готові вироби, сертифікати, нагороди тощо.
2. Динамічні фото: портретні або групові фото, зроблені у процесі спілкування, роботи за гончарним колом, ліпкою тощо; фото окремих деталей

майстер-класу — руки, погляд, фрагменти виробів тощо.

3. Світлини з архіву майстра.

ОСНОВНІ ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ:

- Обсяг — не більше 5 сторінок друкованого тексту (12 тисяч знаків)
- Кількість фото необмежена (не забувайте обирати якісні фото, які ілюструють ваше дослідження)
- Доопрацьований план вирішення визначеної вами проблеми громади та інтерв'ю з гончарем (за наявності) оформіть окремим файлом/документом.
- Вставляти у текст фото не варто.
- Проілюструйте текст короткими цитатами/прямою мовою майстра.

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ ДО ТЕКСТІВ

1. **Об'єм:** до 12 тисяч знаків з пробілами (орієнтовно 5 сторінок тексту шрифтом Times New Roman, розмір 13, інтервал одинарний)
2. **Оформлення тексту:**
 - Не більше 25 слів у реченні.
 - Не більше 10 рядків у абзаці.
 - Підзаголовки.
 - Посилання на джерела (за необхідності).
 - Цитати.
 - Автори
3. **Оформлення цитат:**
 - хто говорить (ім'я та прізвище або просто ім'я, виділене жирним шрифтом; професія)
 - цитата виділяється курсивом

Наприклад:

Знам'янський гончар **Олексій Дерев'янку** розповідає: *«Перш, ніж перейти до основної частини створення виробу, важливо вдало вимістити глину, яка за формою нагадує тісто*

для випікання хліба. Потім запускається гончарний круг, долучається майстерність рук та фантазія. а ще, щоб матінка-земля дозволила тобі користуватися її надрами, я завжди залишаю солодкі гостинці духам землі».

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ ДО ФОТО

1. Фотографії повинні бути зроблені учасниками проекту і належати їм. Фотографії із фотобанків до розміщення у брошурі не допускаються
2. Фотографії, на яких зображені сцени насилля, жорстокості, заклики до міжнаціональної ворожнечі, образа честі, гідності та моральних принципів інших людей до розміщення у брошурі не допускаються
3. Фотографії повинні бути без рамок, підписів, логотипів чи інших зовнішніх зображень
4. Вимоги до розміру: не менше, ніж 800 рх по довшій стороні. Фотографії робіт повинні бути у форматі JPG або PNG (роздільна здатність не менше 300 dpi).
5. Підписи до фото — в окремому файлі у такому форматі (табличка нижче):

№	Назва файлу (латинськими літерами)	Хто/що зображено на фото	Автор (Ім'я, прізвище)
1	vmajsterni1.png	гончар Іван Петренко на зустрічі із командою «Львів'яни» показує роботу гончарного кола	Олена Грабовська

СТИЛЬ ТА ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТІВ

Використовуйте короткі абзаци. Текст із великих блоків виглядає як неприступна фортеці і ставлення до нього відповідне. Краще працюють короткі абзаци.

Перший параграф (лід) є найважливішим. Він повинен бути чітким, коротким та відображати суть тексту, щоб максимально швидко привернути увагу.

Користуйтеся підзаголовками, тим самим розбиваючи текст на секції, зручні для скасування поглядом і швидкого знаходження необхідної інформації.

Скорочуйте. Як тільки ви зрозумієте, що текст готовий, погляньте на нього ще раз і скоротіть на 10%. Скорочуйте усі зайві слова, доки не залишиться лише суть.

Уникайте знаків оклику. Усі ми знаємо, що Львів дивовижне місто! Ми любимо його! Але знаки оклику наприкінці кожного речення виглядають непрофесійно! Нехай зміст говорить сам за себе.

Текст повинен бути написаним **літературною мовою у нейтральному стилі.** Будь-які емоції (Червоноград forever!!!) є зайвими. Описуйте факти, підтверджуйте їх цитатами.

Civic Education – an overview | ScienceDirect Topics. (n.d.). www.sciencedirect.com. 7 чер. 2021, з: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/civic-education>

Compasito: manual on human rights education for children. Budapest: Directorate of Youth and Sport, Council of Europe, 2008

Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance.) ST/9009/2018/INIT OJ C 189, 4.6.2018, p. 1-13. Доступно за посиланням: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.189.01.0001.01.ENG

Guardian of democracy The Civic Mission of Schools. Отримано 13 тра. 2021, з: https://production-carnegie.s3.amazonaws.com/filer_public/ab/dd/abdda62e-6e84-47a4-a043-348d2f2085ae/ccny_grantee_2011_guardian.pdf

Hart, R. A., *Children's participation from tokenism to citizenship*, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, 1992.

Ossowska M. *Normy moralne*. — Warszawa, 1970. — S. 52-53

The Role of Civic Education. www.civiced.org. Отримано 13 тра. 2021 р. з: https://www.civiced.org/papers/articles_role.html

Walter C. Parker, *Citizenship Education in the United States: Regime Type, Foundational Issues, and Classroom Practice*. Отримано 13 тра. 2021 з: <https://bit.ly/3iORcsX>

Музей Майдану. www.maidanmuseum.org. Отримано 18 бер. 2021, з: <https://www.maidanmuseum.org>

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА. Отримано 13 тра. 2021, з: <https://nonformaleducation.org.ua/neformalna-osvita>

П'ять уроків Мазепи — Орлика для сучасної конституційної дискусії. Отримано 15 січ. 2021 р. з: <http://veche.kiev.ua/journal/5026/>

Переглянута Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні. Отримано 31 січ. 2021 р. з: <https://rm.coe.int/168071b58f>

Протестні акції в сучасній історії України. Аналітичний портал «Слово і діло» — Slovoidilo.ua. Отримано 15 тра. 2021 р. з: https://media.slovoidilo.ua/media/infographics/3/26094/26094-1_uk_origin.png

Скажи своє слово. Посібник з Переглянутої Європейської хартії про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті, Страсбург: Молодіжний Департамент Ради Європи Директорат демократичного громадянства та участі, Рада Європи, 2015

Хартія Ради Європи «Освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини». Отримано 26 бер. 2021 р. з: <http://loippo.lviv.ua/files/2017/Zaxodu/Khartia.pdf>

